مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲. بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021
۵۳ -۷۰

تاریخ دریافت مقاله: تاریخ پذیرش نهایی:

بازشناسی ارزش‌های شهر ایرانی–اسلامی از منظر نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی*

معصومه آیشم: دکتری شهرسازی اسلامی و مدرس شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران
مرتضی میرغلامی: دانشیار طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران
احد نژادابراهیمی: دانشیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران

چکیده

امروزه حوزه مطالعاتی ارزش و ارزش‌شناسی در علوم و پژوهش‌های بسیاری واردشده و تأثیرات متنوعی بر دانش هر حوزه برجای گذاشته است. حوزه مطالعاتی معماری و شهرسازی نیز این امر مستثنی نبوده و موضوع ارزش و دیدگاه‌های پیرامون آن تبدیل به محوریتی مهم شده که تأثیر به سزایی در اتخاذ تدابیر در مقیاس‌های گوناگون ایفا می‌کند. ارزش‌ها در معماری و شهرسازی در واقع بیانگر رویدادهایی هستند که در بستر زمان (تاریخ)، حال حاضر و آینده براثر تأثیر می‌گذارد. این امر می‌تواند در بازه‌های زمانی مختلف گونه‌های متنوعی را به تصویر بکشد. ارزش‌های شهر ایرانی–اسلامی نیز از این امر مستثنی نبوده و عبارتی کلیدی در پژوهش‌های شهری به شمار می‌رود. هدف پژوهش حاضر، استنتاج ارزش‌های شهر ایرانی–اسلامی با تأکید بر نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی می‌باشد. با توجه به هدف، این پژوهش در زمره مطالعات کیفی قرار داده می‌شود. روش تحقیق ترکیبی به‌صورت توأمان، روش تحلیل محتوا، روش توصیفی–تحلیلی با رویکرد استدلال منطقی (فرهنگی–گفتمانی) با بهره‌گیری از مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد. با توجه به مطالعات و ارزیابی‌های انجام شده بهره‌گیری از نظریه ادراکات اعتباری در مطالعات شهری، نیازمند مؤلفه‌های انتقال دهنده بوده که تحت عنوان مبانی و مصادیق مطالعه شهری بوده که در پنج گونه شناسایی شده و در ادامه ارزش‌های ده‌گانه شهر ایرانی–اسلامی استنتاج شد. این ارزش‌ها مشتمل بر: ارزش باور توحیدی وحدت، ارزش عدالت و توزیع منافع، ارزش امنیت و مصالح جمعی، ارزش تعادل در تمامی لایه‌های شهری، ارزش تمایل به مشارکت، ارزش سرمایه اجتماعی و حقوق همسایگی–شهروندی، ارزش توجه به خلقت زیست‌محیطی، ارزش آرامش و کمال یابی فطری، ارزش شأن انسان و ارزش مظاهر اسلامی شهر می‌باشد. شناسایی ارزش‌های در یک بستر شهری، نیازمند توجه به زمینه و فرهنگ بوده که نظریه ادراکات اعتباری این بستر را فراهم نموده و منجر به تدقیق و استنتاج اصولی ارزش‌های شهر ایرانی–اسلامی گردید. توجه به این نظریه و ارزش‌های استنتاج شده می‌تواند در فرآیند تصمیم‌گیری، تصمیم سازی و خاصه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری تأثیرگذار و کارا باشد.

واژگان کلیدی: ارزش، شهر ایرانی–اسلامی، نظریه ادراکات اعتباری

Recognizing the Iranian-Islamic city's values from the perspective of Allameh Tabatabai's theory of Derivative Perceptions

Abstract

Nowadays, the field of value and value studies has entered many sciences and researches and has left various influences. The field of architecture and urban planning studies is no exception and the issue of value and the views around it has become an important focus that has a great impact on the adoption of measures at various scales. Values in architecture and urban planning actually represent events that affect the context of time (history), present and future. It can depict a variety of species at different time intervals. The values of the Iranian-Islamic city are no exception to this and are a key phrase in urban research. The purpose of this study is to deduce the values of the Iranian-Islamic city with emphasis on the theory of derivative perceptions of Allameh Tabatabai. According to the purpose, this research is included in the category of qualitative studies. The research method is a mixed of content analysis method, descriptive-analytical method with logical reasoning approach (cultural-discourse) using library and documentary studies. According to the studies and evaluations, the use of the philosophical theory of derivative perceptions in urban studies requires transfer filters, which are called the basics of urban study, which have been identified in five species. And then the ten values of the Iranian-Islamic city were inferred. These values include: the value of monotheistic belief and unity, the value of justice and distribution of interests, the value of security and collective interests, the value of balance in all urban strata, the value of willingness to participate, the value of social capital and neighborhood-citizenship rights, the value of attention to creation Environment is the value of peace and natural perfection, the value of human dignity and the value of Islamic manifestations of the city. Identifying values in an urban context requires attention to the context and culture that the theory of derivative perceptions of this context has provided and led to a principled investigation and inference of the values of the Iranian-Islamic city. Paying attention to this theory and the values inferred can be effective and efficient in the decision-making process, decision-making and especially urban management and planning.

Keywords: Values, Iranian-Islamic city, Derivative Perceptions Theory.

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول تحت عنوان "ارزش‌های شهر ایرانی–اسلامی و کلان روندها با تأکید بر مؤلفه‌های فضایی–کالبدی؛ نمونه موردی: بافت تاریخی تبریز" به راهنمایی نویسنده دوم و سوم در مقطع دکتری رشته شهرسازی اسلامی، در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز می‌باشد.

* نویسنده مسئول_m.ayashm@tabriziau.ac.ir

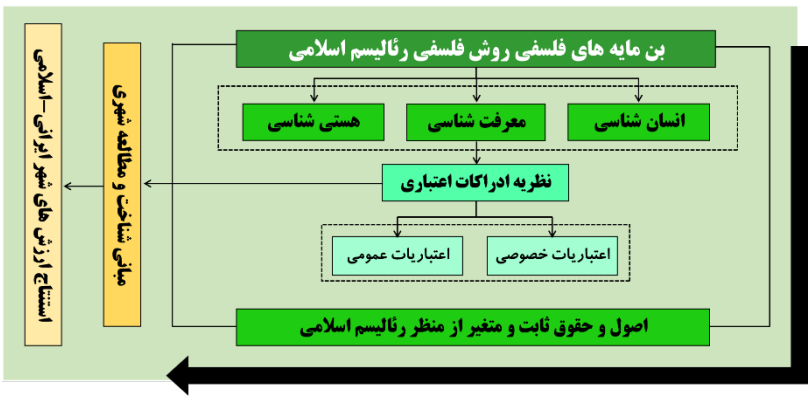
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

۱- مقدمه

شـهرهای ایرانی-اسـلامی واجـد ویژگی‌هـا و خصوصیاتـی می‌باشـد و در طـی زمـان و در قالـب مذهـب، اعتقـادات، ارزش‌هـا و فرهنـگ اسـلامی شـکل گرفته‌انـد. ایـن شـهرها دارای یکسـری ملاحظـات و خصیصه‌هـای درونـی بـوده کـه بسـتری در جهـت گسـترش و پیشـرفت آتـی شـهری را فراهـم می‌کنـد. امـروزه ایـن ویژگی‌هـا و خصوصیـات در قالـب ارزش‌هـای شـهر ایرانی-اسـلامی شـناخته می‌شـود. ارزش از واژه‌هـای مبهـم و پیچیـده‌ای اسـت کـه از گذشـته همـواره ذهـن فیلسـوفان و محققیـن مختلـف را بـه خـود مشـغول داشـته اسـت. واژه ارزش و ارزش‌شناسـی در حوزه‌هـای گوناگونـی مطـرح گردیـده اسـت و بـه تبـع آن در هـر حـوزه تعریفـی مشـخص و خـاص آن ارائـه گردیـده اسـت و ایـن تعاریـف ناشـی از نیـاز هـر حـوزه و ضـرورت پژوهـش انجـام گرفتـه می‌باشـد. یکـی از حوزه‌هـای مهمـی کـه مفهـوم ارزش در آن واردشـده اسـت حـوزه مطالعـات شـهری و معمـاری می‌باشـد. "اگرچـه ارزش‌هـا مفاهیمـی نظـری هسـتند، امـا در برخـی از مـوارد در کالبـد تجسـم یافتـه و قابـل درک می‌شـوند" (Nejad ebrahimi, 2015: 184). بـه عبارتـی دیگـر کالبـد بسـتر تجلـی و تجسـم ارزش‌هـا در شـهر اسـت. حـوزه مطالعـه شـهر ایرانی-اسـلامی ویژگی‌هـای آن موضوعـی اسـت کـه در دهـه اخیـر پژوهش‌هـا و مطالعاتـی در بـاب آن صـورت گرفتـه و نتایـج گسـترده‌ای را در برگرفتـه اسـت. در ایـن پژوهش‌هـا بـا توجـه بـه مطالعـات تاریخـی-تفسـیری، آیـات قـرآن و احادیـث معتبـر و سـایر منابـع موجـود بـه بررسـی شـهر ایرانی-اسـلامی پرداختـه شـده و گونه‌هـای متنوعـی از شـهر ایرانی-اسـلامی ویژگی‌هـای منتسـب بـه آن ارائـه شـده اسـت. امـا توجـه بـه زمینـه و فرهنـگ موضوعـی اسـت کـه در اسـتنتاج ارزش‌هـای شـهر ایرانـی-اسـلامی مهجـور واقـع شـده اسـت. از همیـن روی، پژوهـش حاضـر بـر آن اسـت تـا بـا بهره‌گیـری از نظریـه ادراکات اعتبـاری ارزش‌هـای شـهر ایرانـی-اسـلامی را اسـتنتاج کند. نظریـه ادراکات اعتبـاری را می‌تـوان برخاسـته از زمینـه و فرهنـگ ایرانی-اسـلامی عنـوان نمـود کـه مسـیری درسـت و چهارچوبـی بومی را در اختیـار پژوهشـگران قـرار می‌دهـد. هـدف از پژوهـش حاضـر اسـتنتاج ارزش‌های شـهر ایرانی-اسـلامی از منظر نظریـه ادراکات اعتبـاری می‌باشـد؛ کـه بـا روش ترکیبـی بـه بررسـی موضـوع پرداختـه شـده اسـت. در ایـن پژوهـش در جهـت تبییـن و اسـتنتاج دقیـق موضـوع، از نظریـه ادراکات اعتبـاری بهـره بـرده شـده و ابزارهـای مـورد اسـتفاده مطالعـات کتابخانـه‌ای و اسـنادی در جهـت اسـتنتاج ارزش‌هـای شـهر ایرانی-اسـلامی می‌باشـد.

۲- روش و فرآیند پژوهش

عندلیـب (۱۳۹۰) "تحقیـق را رونـدی رسـمی و منظـم کـه بـا طـی مراحـل بـرای کاوش در مباحـث علمـی جهـت کشـف یـک حقیقـت مجهـول صـورت می‌گیـرد تعریـف می‌کنـد". **گسـتردگی حـوزه مطالعاتـی، پژوهـش حاضـر را نیازمنـد بهره‌گیـری از چنـد روش در بررسـی و ارزیابی‌هـا و تفاسـیر می‌نمایـد. از همیـن روی روش تحقیـق حاضـر به‌صـورت ترکیبـی و بـا بهره‌گیـری هم‌زمـان از دو روش تحلیـل محتـوا، روش توصیفـی-تحلیلـی بـا رویکـرد اسـتدلال منطقـی (فرهنگـی-گفتمانـی) می‌باشـد.** "روش تحلیـل محتـوای کیفـی بـرای بررسـی محتـوای آشـکار پیام‌هـای موجـود در یـک متـن، اسـتفاده می‌شـود. ایـن فـن بـه تحلیـل و آنالیـز محتـوا پرداختـه و بـه پژوهشـگر کمـک می‌کنـد تـا بـا اسـتفاده از تحلیـل، داده‌هایـی را در مـورد متـن اسـتخراج نمایـد" (Sha-non & Hsieh, 2005). " در روش تحقیـق تحلیلـی، روابـط بیـن عناصـر تحلیـل می‌شـود. ایـن نـوع تحقیـق معمـولاً بـرای روشـن نمـودن اینکـه مؤلفه‌هـا و ابعـاد موضـوع چـه رابطـه‌ای باهـم دارنـد؟ انجـام می‌شـود" (خاکـی، ۱۳۷۸: ۲۱۳). از همیـن روی در پژوهـش حاضـر در جهـت بررسـی نظریـه ادراکات اعتبـاری و تبییـن دقیـق روابـط بیـن اقسـام اعتباریـات و اصـول، روابـط بیـن اصـول و مبانـی شـناخت شـهری و نهایتـاً اسـتنتاج ارزش‌هـای شـهر ایرانی-اسـلامی از دو روش مذکـور اسـتفاده اسـت. در ایـن میـان ابزارهـای مـورد اسـتفاده نیـز شـامل مطالعـات کتابخانـه و اسـنادی می‌باشـد. در شـکل ۱ فرآینـد پژوهـش نشـان داده شـده اسـت.

شکل ۱- فرآیند پژوهش، مأخذ: نگارندگان.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

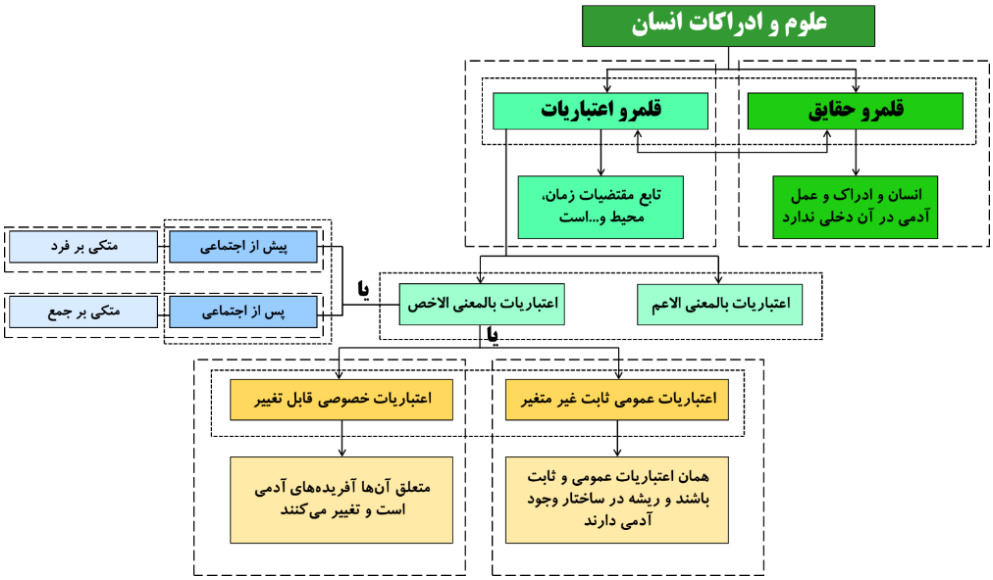
۳- مبانی نظری پژوهش

۱-۳-نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی

نظریهٔ ادراکات اعتباری مطابق نظر استاد مطهری از ابتکارات علامه طباطبایی بود. نظریه ادراکات اعتباری استعداد و قابلیت به‌کارگیری در حوزه‌های دانشی گوناگون را دارد؛ اما تاکنون بیشتر از دیدگاه فلسفه اخلاقی و دانش اجتماعی موردتوجه قرارگرفته است (یزدانی مقدم ۱۳۸۵، ۱۶)؛ این نظریه با نظر فلاسفه غربی چون هیوم تا حدی شبیه می‌باشد (سروش، ۱۳۵۸: ۲۵۷). این نظریه توضیح می‌دهد که آدمیان در هنگام برقرار نمودن ارتباط عملی با محیط خارج از خود با تکیه به اندیشه‌های خاصی عمل می‌نمایند که آن‌ها بر اساس نیاز درونی خود واقعیت‌های بیرونی تنظیم می‌گردند. این اندیشه‌ها که ایشان آن‌ها را ادراکات اعتباری نام می‌نهند، در هرگونه رفتار فردی و اجتماعی آدمی حضور دارند (کمالی و اکبریان ۱۳۹۴، ۱۰۰). نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی را می‌توان از دوجه بررسی کرد. از وجه نخست، این موضوع اصلاً و اساساً در حوزه معرفت‌شناسی است و باید آن را به‌عنوان نظریه‌ای جدید، تنها در این حوزه بررسی کرد؛ اما از وجهی دیگر، موضوعی مربوط به انسان و فرهنگ و مبنایی برای تأمل است (مصلح، ۱۳۹۲: ۲۳).

علامه به‌طور کلی دو قلمرو را به رسمیت می‌شناسد، یکی «قلمرو حقایق» که انسان، ادراک و عمل آدمی در آن داخل نیست و دیگری «قلمرو اعتباریات» که تابع اقلیم و محیط و زمینه و... است. علامه طباطبایی معتقد است انسان یا هر جانور زنده، میان خود (قوای فعاله) و میانِ حرکات حقیقی و خواص و افعال اختیاری خود اجمالاً یک سلسله ادراکات و علومی را ساخته و توسیط می‌نماید (طباطبایی، ۱۳۶۸: ۱۳۸). علامه در ادامه نیز اعتباریات را در دو دسته قرار می‌دهد: اعتباریات بالمعنی الاعم و اعتباریات بالمعنی الاخص. وی اعتباریات بالمعنی الاخص (اعتباریات عملی) را نیز در دو بخش مشتمل بر: اعتبارات عمومی (ثابت غیر متغیر مانند اعتبار متابعت علم و اعتبار اجتماع و اختصاص) و اعتباریات خصوصی (قابل تغییر مانند زشت و زیبایی‌های خصوصی و اشکال گوناگون اجتماعات) جای می‌دهد (طباطبایی، ۱۳۶۸: ۱۳۹). اعتباریات عمومی ناظر به فرد است یعنی شخص، قبل از تشکیل جامعه یک دسته از اعتباریات را خلق می‌کند و افعالی را بر اساس آن‌ها انجام می‌دهد (افشار کرمانی و قوانلو ۱۳۸۹، ۱۰۷). اعتباریات عملی در نوع دیگری از طبقه‌بندی به دوطبقه و گونه پیش از اجتماع و بعد از اجتماع تقسیم می‌شوند که شامل؛ اصل ضرورت وجوب، حسن و قبح، اخف و اسهل، اصل استخدام و اجتماع، اصل متابعت علم می‌باشد (طباطبائی ج ۲، ۱۳۳۵، ۲۰۲-۲۱۶). که اصل استخدام و اجتماع مهم‌ترین قسم تلقی می‌شود. مالکیت و ملک، کلام-سخن، ریاست و امرونهی از اقسام بعد از اجتماع است و علامه بیشترین نوآوری را در ذیل ملک و ریاست طرح می‌کند. در شکل ۲ دسته‌بندی مربوط به ادراکات انسان از منظر دیدگاه علامه طباطبایی آورده شده است.

در جدول صفحه بعد می‌توان اقسام این اعتباریات را به تفکیک مشاهده نمود.

شکل ۲- علوم و ادراکات انسان از منظر دیدگاه علامه طباطبایی، مأخذ: نگارندگان.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

جدول ۱- اقسام اعتباریات عمومی از منظر نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی،

مأخذ: نگارندگان، مأخذ پایه: (طباطبایی، ۱۳۷۵: ۱۷۳)؛ (طباطبایی، ۱۳۵۰: ۴۳۲)؛ (طباطبایی، بیتا: ۳۳۴-۳۳۳)؛ (طباطبایی، ۱۳۶۸)؛ (پورحسن، ۱۳۹۲)؛ (هاشمی، ۱۳۸۷)؛ (میرغلامی و میثاقی، ۱۳۹۹: ۱۵)؛

		اقسام	توضیحات
اعتباریات عمومی	اعتباریات پیش از اجتماع	وجوب	به تفسیر علامه، انسان برای برقراری ارتباط با جهان و محیط پیرامون در ذهن خود نسبت وجوب و ضرورت را ایجاد و تعیین می‌کند.
		اصل حُسن و قُبح	این اصل جز امور اعتباری بوده و براساس زمینه و زمان امکان تغییر در آن وجود دارد. به‌عنوان مثال امکان دارد امری که قبیح و زشت تلقی می‌شود در زمینه و زمانی دیگر خوبی شمرده شود.
		اصل اخف و اسهل	قوای فعاله در صورت مواجه شدن با دو فعلی که از جهت نوع مشابه اما از جهت صرف قوه و انرژی مختلف باشند به نحوی که یکی دشوار و پررنج و دیگری آسان باشد ناچار قوه فعاله به سوی آسان تمایل پیدا می‌کند. تأثیر این اصل را هم در سایر اعتباریات فردی و جمعی و هم بر عادات و رسوم و زبان و لغات می‌توان دید.
		اصل استخدام و اجتماع	این اصل بنیادی‌ترین اصل در میان اقسام اعتباریات است. ساده‌ترین تعریف از این اصل را می‌توان به این صورت عنوان نمود که: انسان از دیگر موجودات جهان در جهت رفع نیازهای خود و حفظ بقا بهره می‌برد.
		فایده و غایت در عمل	منظور از این قسم از اعتباریات پیش از اجتماع، وجود هدف و آرمان برای هر عمل است. به عبارتی انسان در اعمال واکنش‌های خود آرمان و هدفی مشخص را دنبال می‌کند.
		اعتبار عمومی تغییر اعتبار	هر اعتبار در بسترهای مختلف زمانی احتمال تغییر دارد. به عبارتی دیگر تغییر اعتبار خود یک اعتبار عمومی است.
	اعتباریات بعد از اجتماع	اصل ملک	این اصل همان اصل اختصاص است. هنگامی که این نسبت اعتباری اختصاص به عین چیزی تعلق گیرد در اصطلاح آن را مالکیت و هنگامی که به فایده و بهره‌ای که از چیزی برده می‌شود تعلق گیرد، در اصطلاح آن را حق می‌نامند.
		کلام-سخن	از محسوسات آغاز می‌شود و با توسعه‌ی اجتماع پیچیدگیِ آن تزید می‌یابد.
		ریاست و مرئوسیت	آدمی دریافته است در جمعی که هر یک خواسته‌هایی داشته که برای دستیابی به آن‌ها، جمع شدن کنار یکدیگر و همسو کردن نیروها و فعالیت‌ها را اعتبار نموده‌اند، می‌بایست همان‌گونه هماهنگی برقرار کرد. به عبارتی دیگر می‌توان گفت این اصل اشاره به توسعه وجود و مقام خود و گروه و یا جمع را جز خود نمودن، دارد.
		امرونهی	امر و خواستن کاری از دیگری چنانکه با تأمل به دست می‌آید. این قسم در ارتباط نزدیک با اصل ریاست و مرئوسیت قرار گرفته است. در نتیجه باید گفت که در مورد امر، شخص آمر مأمور را جزء وجود خود و به منزله عضو فعال خود قرار می‌دهد پس نسبت میان مأمور و میان فعل نسبت وجوب (باید) می‌باشد
		اعتباریات در مورد تساوی طرفین	در جایی که رابطهٔ ریاست و مرئوسیت میان افراد نباشد (مانند خریدار و فروشنده و مالک و مستأجر و ...) اعتبارات متساوی الطرفین موردتوجه قرار می‌گیرند. اقسام مبادله‌های تجاری و غیرتجاری و ارتباطات و حقوق متعادل اجتماعی (حق همسایگی، حقوق بهره‌برداری از امکانات اجتماعی و...) از این گروه اعتبارات هستند.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

آنگونه که از مطالب آورده شده برمی‌آید، مفاهیم اعتباری بالمعنی الاخص که علامه آن‌ها را اعتباری اجتماعی می‌نامد همان ارزش‌ها هستند. که بیرونی و مستقل از ما نیستند بلکه ابزاری فکری است که به یاری آن‌ها کمالات کسب می‌شود. هرگاه این مفاهیم اعتباری به‌صورت محمول در یک قضیه ظاهر شود دیگر حکم مذکور را نمی‌توان قضیه نامید چون؛ قضیه قابلیت صدق و کذب را دارد در حالی که حکمی که محمول آن یک مفهوم اعتباری است قابلیت صدق و کذب ندارد. بلکه ادعایی است که می‌توان آن را رد کرد یا پذیرفت. "علامه طباطبایی به تمایزی میان «ارزش»، «واقع»، «هست» و «باید» رسیده است. به اعتقاد وی ارزش‌ها مستقل از بشر نیستند و موارد طفیلی احساساتی هستند که با قوای آدمی تناسب دارد. درست برخلاف ادراکات حقیقی که مستقل از بشر می‌باشند" (حسنی، ۱۳۸۳: ۲۰۳-۲۰۲). پس ارزش‌ها مفاهیم اعتباری بوده که در نظریه ادراکات اعتباری مکتب رئالیسم اسلامی علامه موردبررسی قرار داده می‌شود.

نسبی بودن ارزش‌ها در روش فلسفی رئالیسم اسلامی علامه و خاصه در نظریه ادراکات اعتباری وی را می‌توان ازجمله نکات مهم در این میان نامید. با توجه به استدلال‌های آورده شده از منابع گوناگون، ارزش‌ها تحت لوای مفاهیم اعتباری بالمعنی الاخص (اعتباری اجتماعی) مطرح می‌شوند. اما ارزش‌ها می‌بایست از اصول تبعیت کنند و این عدم تبعیت رو به نوعی می‌توان نافی اصل استخدام دانست. تبیین این اصول در جهت استنتاج ارزش‌ها از محوریت‌های مهم می‌باشد. در دین مبین اسلام و خاصه در روش فلسفی واقع‌گرایی اسلامی، دو نوع اصول ثابت و اصول متغیر منشأ و اساس برنامه‌ریزی، قانون‌گذاری و حکومت‌داری در جامعه و شهرهای اسلامی است.

۱-۱-۳-اصول ثابت از منظر نظریه ادراکات اعتباری و روش فلسفی واقع‌گرایی اسلامی

در تبیین و استنتاج اصول متفکران بسیاری را می‌توان دخیل دانست که در باب اصول و احکام اعتباریات و نحوه تدقیق آن‌ها نظریات ارزشمند خود را ارائه نموده‌اند. اما با توجه به روش فلسفی رئالیسم اسلامی تأکید اصلی بر نظر مطهری که در بحث رئالیسم اسلامی و ادراکات اعتباری مطالعات زیادی را ارائه نموده است، می‌باشد. "اصول اسلام فقط شامل امور ثابت حیات انسان است؛ درباره این که چه اموری از حیات انسان ثابت و چه اموری متغیر است؟ می‌توان ابعاد مختلف زندگی انسان را در چهار بخش بررسی نمود: الف) رابطه انسان با خدا: مانند پرستش ب) رابطه انسان با خود: مانند تهذیب نفس ج) رابطه انسان با طبیعت: مانند نوع خوراک، پوشاک، مسکن و ابزار وسائل مورد استفاده در زندگی د) رابطه انسان با انسان‌های دیگر: مانند روابط خانوادگی، روابط اجتماعی در داخل یک جامعه و روابط اجتماعی بین جوامع که تنظیم این روابط در قالب قوانین مدنی، قضایی، اساسی، بین‌الملل و مانند آن تجلی می‌کند" (مطهری، ۱۳۷۰: ۳۱-۲۹). احکام و اصولی که در جامعه اسلامی ملزم به اجرا هستند در دو دسته مطرح و قرار داده می‌شوند: احکامی که ثابت بوده و قابل تغییر نیستند و دوم احکامی که قابلیت تغییر را دارند (مولایی، ۱۳۹۶: ۵۱). احکام، اصول و مقرراتی که در جامعه اسلامی می‌بایست تبیین و اجرا گردد مشتمل بر دو قسم است:

۱) قوانین ثابت و ابدیت دین و شریعت: احکام آسمانی و قوانین شریعت که مواردی ثابت و احکام غیرقابل تغییر می‌باشند، این‌ها یک سلسله احکامی هستند که به وحی آسمانی به‌عنوان دین فطری غیرقابل نسخ بر رسول اکرم (ص) نازل شده‌اند و برای همیشه در میان بشر واجب‌الاجرا معرفی گردیده، چنانکه در آیه اشاره می‌شود: "فَأَقِمْ وَجْهَکَ لِلدِّینِ حَنِیفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِی فَطَرَ النَّاسَ عَلَیْهَا لَا تَبْدِیلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِکَ الدِّینُ الْقَیِّمُ وَلَکِنَّ أَکْثَرَ النَّاسِ لَا یَعْلَمُونَ؛ سوره روم، آیه ۳۰؛ و در سنت نیز وارد شده است: "حَلَالُ مُحَمَّدٍ حَلَالٌ أَبَداً إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَةِ وَ حَرَامُهُ حَرَامٌ أَبَداً إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَةِ؛ حلال محمد تا روز قیامت حلال است و حرام محمد تا قیامت حرام است". در میان همین قوانین مدنی نیز نمونه‌های بسیار از مواد ثابت داریم، مانند وجوب زندگی اجتماعی و اصل دفاع از مقدسات و اصل اختصاص مالی و تأسیس حکومت و نظایر آن‌ها (به نقل از مولایی، ۱۳۹۶: ۵۱). بنابراین توجه به اصل این قوانین ثابت در جامعه اسلامی واجب می‌باشد.

۲) قوانین متغیر و مصلحت جامعه: مقرراتی است که از کرسی ولایت سرچشمه گرفته، به حسب مصلحت وقت وضع شده و اجرا می‌شود (طباطبایی، ۱۳۸۷: ۷۵-۷۹). این احکام و اصول وجهه‌ای موقت داشته و در مقیاس‌های کوچک‌تر نظیر مقیاس‌های محلی به کار برده می‌شود. تفاوت‌ها در سبک‌های

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

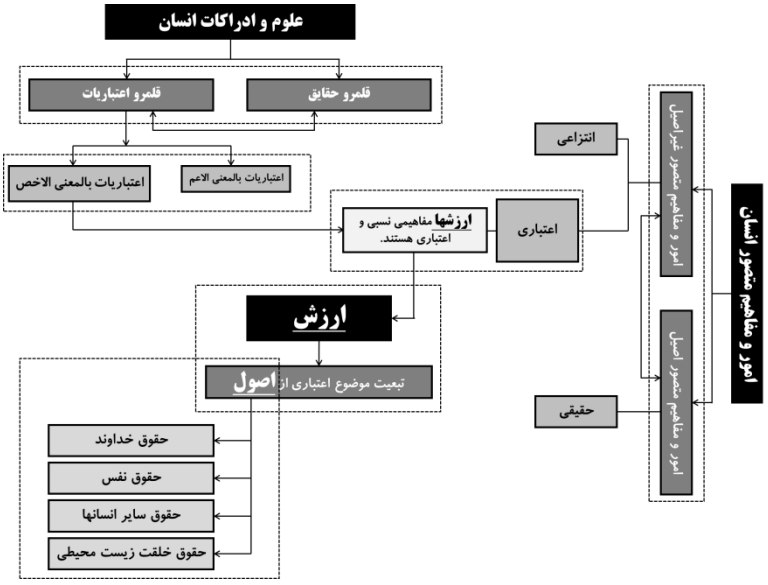
زندگـی و به‌طـور عام‌تـر در فرهنـگ جامعـه بسـتر تفـاوت در ایـن اصـول و احـکام متغیـر می‌شـود. اصـول و احـکام متغیـر در بسـتر زمانـی خویـش می‌توانـد پذیـرای رویدادهـای نویـن باشـد.

از دیـدگاه شـهید مطهـری نیازهـای انسـان بـر دو گونـه اسـت: نیازهـای واقعـی کـه خـود ثابـت و لایتغیـر اسـت و نیازهایـی کـه بیشـتر حکـم ابـزار وسـیله را دارد. نیازهایـی کـه مربـوط بـه معنـی زندگـی انسـان اسـت، ثابـت اسـت و نیازهایـی کـه مربـوط بـه شـکل و صـورت زندگـی اسـت، متغیـر و متحـول اسـت (مطهـری، ۱۳۷۰: ۳۲۶-۱۳۴). ازنظـر شـهید مطهـری، اصـول اسـلامی مشـتمل بـر چهـار دسـته‌اند: **رابطـه انسـان بـا خـدا، رابطـه انسـان بـا خـود، رابطـه انسـان بـا طبیعـت** و **رابطـه انسـان بـا انسـان** اسـت (مطهـری، ۱۳۸۱: ۳۲-۲۹).

بـا توجـه بـه مطالـب آورده شـده در رابطـه بـا نظریـه ادراکات اعتبـاری و همچنیـن بـا نگرشـی بـر سـخنان شـهید مطهـری کـه اصـول ثابـت را در محوریت‌هـای گوناگـون تقسـیم نموده‌انـد؛ در رابطـه بـا شـهر ایرانی-اسـلامی اصـول ثابـت را می‌تـوان بـه ایـن صـورت شـرح داد: **حقـوق و اصـول الهـی (خداونـد)، حقـوق و اصـول نفـس، حقـوق و اصـول سـایر انسـان‌ها** و **حقـوق و اصـول خلقـت زیسـت‌محیطی**. توجـه بـه ایـن اصـول در ارزیابـی و بررسـی مـواردی نظیـر ارزش‌هـای شـهر ایرانی-اسـلامی کـه جـز ادراکات اعتبـاری اسـت، بسـیار کاربـردی و مهـم جلـوه می‌نمایـد. بـا توجـه بـه تدویـن چهـار اصـل در قالـب اصـول و حقـوق شهراسـلامی می‌تـوان در قالـب جـدول ۲ بـه تفضیـل جزئیـات ایـن چهـار محوریـت را ارائـه نمـود. ایـن چهـار محوریـت در تبییـن ارزش‌هـای شـهر ایرانی-اسـلامی مـورد اسـتفاده قـرار خواهـد گرفـت.

	ابعاد		الزامات / توضیحات
حقوق و اصولی که در رابطه با ارتباط انسان و خداوند بوده و مشتمل بر تمامی احکام و اصول عبادی و نیایشی می شود که انسان به عنوان یک مسلمان ملزم به انجام آن هستند. اصول و قوانینی نظیر: نماز، روزه، حج، جهاد، خمس و ...	حقوق خداوند	حقوق و اصول متغیر منتج از تنوع و گوناگونی‌های شهر ایرانی-اسلامی	حقوق و اصول واقع‌گرایی اسلامی برای تحلیل کلان روندها
حقوق و اصولی که در رابطه با ارتباط انسان با خود می شود و مشتمل بر اخلاقیات، فضائل و دوری از رذایل است. این اصول و احکام را می توان متشکل از: قاعده حلال و حرام، حیا، عفت، احترام، تواضع، تقوی، دوری از رذایلی نظیر دروغ و اسراف و خیانت و ... دانست.	حقوق نفس		
حقوق و اصولی که در رابطه با ارتباط انسان با سایر همنوعان خود شده و مشتمل بر قوانین اجتماعی شهر اسلامی است. انسان در جهت زیست بهتر در بستر شهری ملزم به رعایت آنها است. این قوانین و اصول را می توان متشکل از: حق مالکیت، حقوق همسایگی، قاعده لاضرر، مصلحت اجتماع، روابط و تعاملات اجتماعی و ... دانست.	حقوق سایر انسانها		
حقوق و اصولی که در رابطه با ارتباط انسان با خلقت زیست محیطی است. همه انسان ها در ارتباط خویش با خلقت زیست محیطی ملزم به رعایت و در نظر گرفتن آن ها هستند. این اصول و قوانین متشکل از: جلوگیری از اسراف و حیف و میل منابع طبیعی و حیاتی، آزار نرساندن به سایر مخلوقات زیست محیط و ... می باشند.	حقوق خلقت زیست محیطی		

جـدول ۲- اصـول واقع‌گرایـی اسـلامی بـرای تحلیـل کلان روندهـا؛ مأخـذ پایـه: (مطهـری، ۱۳۸۲) و (مولایـی، ۱۳۹۶).

شـکل ۳- جایـگاه ارزش در روش فلسـفی رئالیسـم اسـلامی و اصـول لازمـه در بحـث ارزش‌هـا، مأخـذ: نگارنـدگان.

درنهایـت می‌تـوان گفـت، قوانیـن، احـکام و اصول متغیـر منتج از تنـوع و گوناگونی‌هایـی هسـتند کـه در پیرامـون مـا وجـود داشـته و در زمان‌هـا و بسـترهای مختلـف بـه گونه‌هایـی متفـاوت نمـود یافته‌انـد. تفاوت‌هـای فرهنگـی، زبان‌هـا و گویش‌هـای مختلـف، ویژگی‌هـای جسـمی مختلـف، ویژگی‌هـای روحـی و اجتماعـی مختلـف، طبقه‌بندی‌هـای اقتصـادی مختلـف، توانایی‌هـای مختلـف در حوزه‌هـای گوناگـون و... . همـه ایـن تفاوت‌هـا بـا همـه گسـتردگی موجـود، اگـر در بسـترهای مختلـف زمانـی نیـز در نظـر گرفتـه شـود پیچیده‌تـر و گسـترده‌تر خواهـد شـد. لازمـه مدیریـت و حکومـت در جامعـه و شـهری بـا ایـن همـه تنـوع، پایبنـدی به اصـول و احـکام ثابـت در تبییـن متغیرهـا می‌باشـد. در شـکل ۳ فرآینـد تبییـن جایـگاه ارزش‌هـا در نظریـه ادراکات اعتبـاری (منتـج از معرفت‌شناسـی روش فلسـفی رئالیسـم اسـلامی) و اصـول آن نشـان داده شـده اسـت. اقسـام اعتباریـات و حقـوق و اصـول ایـن نظریـه در راسـتای اسـتنتاج ارزش‌هـای شـهر ایرانی-اسـلامی نیازمنـد یـک فیلتـر بـوده کـه ایـن فیلتـر در مسـیر انتقـال مباحـث نظـری بـه مباحـث خـرد شـهری بـه کار بـرده می‌شـود.

۲-۳- مبانـی و مصادیـق مطالعـه شـهر براسـاس نظریـه ادراکات اعتبـاری

بـا توجـه بـه مطالـب آورده شـده پیرامـون نظریـه ادراکات اعتبـاری و همچنیـن جایـگاه ارزش‌هـا در ایـن فرآینـد، مبانـی مطالعـه شـهر و مصادیـق شـهری اقسـام اعتباریـات و بـا

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

نگاهی به بن‌مایه‌های فلسفی و اصول ثابت تدقیق شده مطالعه و بررسی شده است. دلیل دیگر استفاده از نظریه ادراکات اعتباری در تبیین و تدقیق مبانی مطالعه شهری، اهمیت ویژه در موضوع مطالعه و شناخت شهری است که این مهم در قالب نظریه‌های منتج از شناخت و معرفت‌شناسی مهیا می‌گردد؛ نظیر نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی که برخاسته از معرفت‌شناسی روش فلسفی رئالیسم اسلامی در راستای شناخت اندیشه اسلامی می‌باشد. اقسام اعتباریات عمومی در نظریه ادراکات اعتباری بر دو دسته شامل: **اعتباریات پیش از اجتماع** و **اعتباریات پس از اجتماع** بوده است. هر قسم از اعتباریات عمومی خود مشتمل بر گونه‌های مختلفی است. اقسام اعتباریات پیش از اجتماع شامل "**اصل وجوب، اصل حسن و قبح، اصل آسان‌تر و سبک‌تر، اصل استخدام و اجتماع، اصل فایده و غایت در عمل و اصل اعتبار عمومی تغییر اعتبار**" و اقسام اعتباریات پس از اجتماع نیز شامل "**اصل ملک، اصل کلام-سخن، اصل ریاست و مرئوسیت، اصل امرونهی و اصل تساوی طرفین**" می‌باشد.

در پژوهش حاضر با تأکید بر این مهم که شناخت منتج از معرفت‌شناسی در روش فلسفی واقع‌گرایی اسلامی بوده و نظریه شناختی این حوزه، **نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی** می‌باشد؛ با بهره‌گیری از اقسام اعتباریات، به ارائه مبانی مطالعه شهری در راستای استنتاج ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی پرداخته شده است. از میان ۱۱ قسم از اعتباریات، برخی از آن‌ها در تبیین مبانی مطالعه شهری استفاده نشده است و این امر به دلیل همپوشانی برخی از گونه‌های اعتباریات با یکدیگر است.

مهم‌ترین و کلیدی‌ترین محور در شهر ایرانی-اسلامی خدامحوری و توجه به خداوند است که این اصل جز حقایق بوده و اما در تبیین مبانی مطالعه شهری و مطالعات شهری می‌بایست موردتوجه و تأکید قرار داده شود. همان‌طور که گفته شده: "برترین حقیقت ماوراء طبیعی خداست و او در رأس یا کانون تمام هستی قرار دارد" (باقری، ۱۳۸۲). به عبارتی دیگر توجه به خداوند در تمامی وجوه و لایه‌های زندگی انسان جاری و ساری است. شهر و شهرسازی و اجتماعات شهری نیز از این قاعده مستثنی نبوده و توجه به خداوند یکتا در تمامی امور شهرهایی ایرانی-اسلامی لازم و ضروری است. از این روی می‌توان گفت اولین مصداق شهری و مبانی مطالعه شهر **توجه به خداوند و خدامحوری در تمامی جنبه‌ها وجوه شهری** است. می‌توان این مصداق شهری نیز در ارتباط با **اصل وجوب** نیز دانست.

یکی از مهم‌ترین اقسام اعتباریات عمومی پیش از اجتماع **اصل استخدام و اجتماع** می‌باشد که کاربرد بسیاری در علوم انسانی را داراست. "علامه خود این اصل را بنیادی‌ترین اعتبار معرفی نموده و سه نتیجه مهم از این اصل را ارائه می‌کند: «الف) **انسان مدنی الطبع** به معنای ضرورت زندگی جمعی (و نه فطرتاً) است؛ ب) اساس استبداد و استثمار استخدام یک‌طرفه است؛ ج) تمام **نظام عادلانه اجتماعی** و اهتمام به قانون‌گذاری منشأ در **استخدام متقابل** دارد»" (پورحسن، ۱۳۹۲: ۵۵) و (طباطبایی، ۱۳۷۵: ۱۷۶). از اصل استخدام و نتایج منتج از آن در قالب مباحث شهری و شناخت شهر محوریتی نظیر **تمایل و نیاز انسان به حضور در جامعه** را مطرح می‌کند. به نظر علامه «اجتماعی بودن انسان، از مطالبی است که اثبات آن، احتیاج به بحث زیادی ندارد، چه آنکه خاصه اجتماعی بودن از فطریات هر فرد است، تاریخ و همچنین آثار باستانی‌ای که از قرون و اعصار گذشته حکایت می‌کند، چنین نشان می‌دهد که انسان همیشه در اجتماع و به‌طور دسته‌جمعی زندگی می‌کرده.»(طباطبایی، ۱۳۶۳: ج ۴: ۱۵۷ و نیز همان ج ۱: ۴۷۳-۴۷۲). از طرفی دیگر می‌توان به این مهم نیز اشاره نمود که دلالت نیاز انسان به حضور در جامعه علامه بر ارتباط قوی با اصل استخدام و اجتماع، قسم اعتباری پس از اجتماع با عنوان **فایده و غایت در عمل** نیز می‌تواند ارتباط داشته و در تعامل باشد. این مهم نیز نحوه ارتباط‌گیری در جامعه شهری را تبیین و تدقیق می‌نماید.

از دیگر محوریت‌هایی که از اصل استخدام و اجتماع می‌توان دریافت، تمایل به ارتباط با پیرامون خاصه جهان و محیط پیرامون است به سبب ویژگی مدنی بالطبع بودن انسان. این مهم می‌تواند **تمایل انسان به ارتباط با طبیعت** را نیز عنوان نموده و پوشش دهد. همان‌گونه که ارتباط انسان به‌صورت ارتباط با خالق و مخلوق (انسان و خلقت (طبیعت)) ذکر می‌شود. مصداق دیگری که با اصل استخدام و اجتماع می‌توان درخصوص مطالعات شناخت شهری مطرح کرد، موضوع **اصالت در جامعه** است. وجود کثرت در جوامع انسانی در عین وحدت، نشان می‌دهد که درنهایت همه امور به وحدت بازمی‌گردد. وحدتی که کثرت‌ها به آن

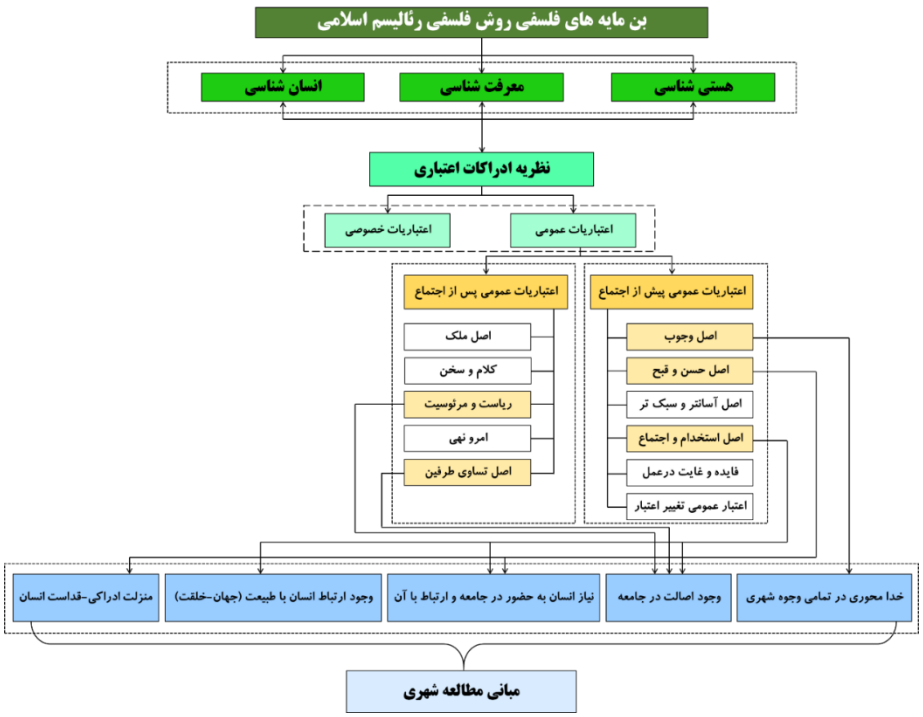
مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲. بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

رجعت می‌یابند اصیل می‌باشد و این امر را می‌توان به منزله **وجود اصالت در جامعه** نیز نسبت داد. به تبع آن جوامع و شهرها و جوامع انسانی واجد اصالت قلمداد می‌شوند. اصالت در جامعه در عین اینکه از طریق اصل استخدام و اجتماع بررسی می‌شود، از طرفی دیگر با دو قسم از اعتباریات پس از اجتماع نیز در ارتباط می‌باشد؛ اصل ریاست و مرئوسیت و اصل تساوی طرفین که از مجموع این سه اصل می‌توان دلالت وجود اصالت در جامعه شهری را در قالب ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی بسط داد. از دیگر اقسام اعتباریات پیش از اجتماع **"اصل حسن و قبح"** است. با توجه به تعاریف آلوده شده در رابطه با این اصل می‌توان به‌صورت کلی این اصل و این قسم اعتباری را بیشتر در موضوعات انسان‌شناختی در محیط شهری دخیل دانست. علامه طباطبایی بیان می‌کند انسان نه تنها توانایی ادراک امور حقیقی را دارد؛ بلکه بر پایه آن علوم حقیقی که تمثیل خارجی دارند را شکل می‌دهد. در نتیجه می‌توان انسان را موجودی دارای قدرت ادراک نامید که اعتبار ساز و اعتبار بخش است. بنابراین می‌توان گفت انسان قدرت تمییز و تشخیص و ادراک مفاهیم را داراست. پس **منزلت ادراکی انسان** مبانی شهرشناختی دیگر در این مکتب و روش فلسفی است که در مطالعات این علوم واجد جایگاه ویژه‌ای است.

ازنظر علامه طباطبایی، انسان مرکب از جسم و روح است و حقیقت انسان به روح اوست که نوعی خاص از خلقت و از عالم امر است. به عبارتی این موضوع قداست روح انسان را مجدداً یادآور می‌شود. اهمیت توجه به انسان در جوامع و توجه به روح وی را می‌توان از این طریق بیان نمود. این دلالت شهری نیز همانند **منزلت ادراکی انسان** در ارتباط با **"اصل حسن و قبح"** وجود قدرت تمییز و ادراک در انسان است. بنابراین چنین می‌توان بیان نمود که **منزلت قداست انسان** نیز ازجمله این مصادیق می‌باشد که به‌مراتب مورد تأکید و توجه قرار گرفته است. بنابراین مبانی مطالعه شهر برپایه نظریه ادراکات اعتباری (برخاسته از معرفت‌شناسی روش فلسفی رئالیسم اسلامی علامه طباطبایی) و اقسام اعتباریات عمومی آن شامل شکل ۴ می‌باشد. در این تصویر چگونگی تدقیق و تبیین این مهم در فرآیند نیز آورده شده است.

در جدول ۳ می‌توان این ارتباطات را با وضوح بیشتر مشاهده نمود.

شکل ۴-مبانی و مصادیق شهر براساس نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی، مأخذ: نگارندگان.

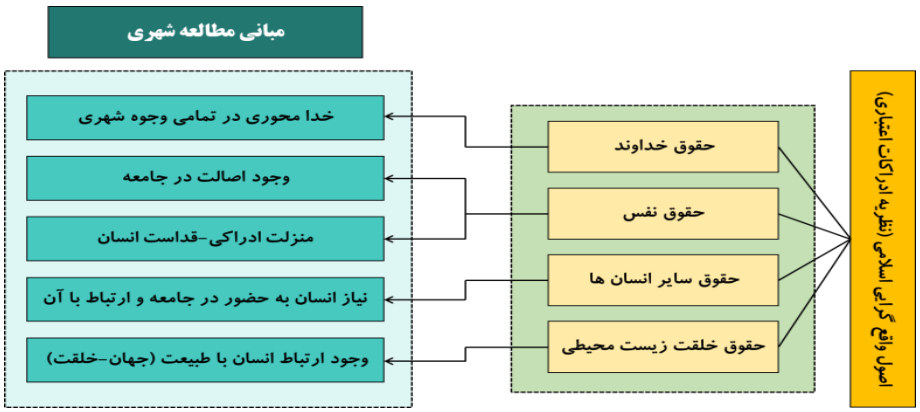
مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

جـدول ۳- مبانـی و مصادیـق شـهری و روابـط مصادیـق و اقسـام اعتباریـات در نظریـه ادراکات اعتبـاری علامـه طباطبایـی، مأخـذ: نگارنـدگان.

مبانی و مصادیق شهری	اقسام اعتباریات		
خدامحوری در تمامی وجوه شهری	اصل وجوب (ق.ا[1])		
وجود اصالت در جامعه	اصل استخدام و اجتماع (ق.ا)	اصل تساوی طرفین (ب.ا[2])	ریاست و مرئوسیت (ب.ا)
نیاز انسان به حضور در جامعه و ارتباط با آن	اصل حسن و قبح (ق.ا)	اصل استخدام و اجتماع (ق.ا)	
وجود ارتباط انسان با طبیعت (جهان-خلقت)	اصل استخدام و اجتماع (ق.ا)		
منزلت ادراکی-قداست انسان	اصل حسن و قبح (ق.ا)		

بـا بهره‌گیـری نظریـه ادراکات اعتبـاری علامـه طباطبایـی در معرفت‌شناسـی روش فلسـفی رئالیسـم اسـلامی و اصـول ایـن روش بـه اسـتنتاج و تبییـن مبانـی و مصادیـق شـهر پرداختـه شـد. ایـن مبانـی پنج‌گانـه مطالعـه شـهر شـامل: **خدامحـوری در تمامـی وجـوه شـهری، وجـود اصالـت در جامعـه، نیـاز انسـان بـه حضـور در جامعـه و ارتبـاط بـا آن، وجـود ارتبـاط انسـان بـا طبیعـت (جهان-خلقـت) و منزلـت ادراکی-قداسـت انسـان** می‌باشـند. از سـویی دیگـر اصـول روش فلسـفی واقع‌گرایـی اسـلامی کـه در گزینـش اقسـام اعتباریـات و در واقـع در نحـوه انتخـاب تأثیرگـذار می‌باشـد نیـز در ارتباطـی بسـیار تنگاتنـگ بـا مبانـی مطالعـه شـهری قـرار دارد. در شـکل ۵ ایـن ارتباطـات بـه تصویـر کشـیده شـده اسـت.

شکل ۵- نحوه ارتباط مبانی مطالعه شهری با اصول واقع‌گرایی اسلامی (نظریه ادراکات اعتباری)، مأخذ: نگارندگان.

بـا اسـتفاده از ایـن مبانـی نیـز در راه اسـتنتاج ارزش‌هـای شـهر ایرانی-اسـلامی قـدم برداشـته خواهـد شـد. پیـش از ایـن امـر بررسـی خـود مفهـوم ارزش‌هـا و ارزش‌هـای معمـاری و شـهری نیـز ضـروری بـه نظـر می‌رسـد. در همیـن راسـتا در ادامـه بـه بررسـی ارزش‌هـا و ارزش‌هـای معمـاری و شـهری در حالـت کلـی و عـام پرداختـه شـده و سـپس بـا بهره‌گیـری از مبانـی مطالعـه شـهر منتـج از نظریـه ادراکات اعتبـاری علامـه طباطبایـی، ارزش‌هـای شـهر ایرانـی- اسـلامی اسـتنتاج خواهـد شـد.

۳-۳-ارزش در شهر ایرانی-اسلامی

واژه ارزش[3] در مطالعـات معمـاری و شهرسـازی، اولیـن بـار در مقالـه‌ای بـا عنـوان "میـراث معمـاری و شهرسـازی و پارادایـم مدرنیتـه؛ منشـأ و خاسـتگاه آن" بـه قلـم آلویـس ریـگل[4] در سـال ۱۹۰۳ میـلادی مطـرح شـد. وی در مقالـه ارزش‌هـا را دو دسـته قـرار می‌دهـد: ارزش‌هـای تاریخـی و ارزش‌هـای هنـری. وی واژه ارزش‌هـای میـراث معمـاری و شهرسـازی را در ابتـدا بـا عنـوان ارزش تاریخـی بعـد از رنسـانس مطـرح نمـود و منظـور از ایـن واژه در واقـع وجـود یـک بسـتری تاریخـی در گـذر

۱- اعتباریات قبل از اجتماع
۲- اعتباریات بعد از اجتماع

3- Value
4- Alose Riegle

فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

رمـان کـه یکسـری مفاهیـم توسـعه را بـرای نسـل‌های بعـدی بـه ارمغـان مـی‌آورد، عنـوان شـد. یکـی از حوزه‌هـای مهمـی کـه مفهـوم ارزش در آن واردشـده اسـت حـوزه مطالعـات معمـاری و شهرسـازی می‌باشـد. ارزش در حـوزه مطالعـات معمـاری و شهرسـازی از مهم‌تریـن رویکردهـای مواجـه بـا آثـار ارزشـمند، بافـت و مجموعه‌هـای تاریخـی و کهـن بـر جـای مانـده اسـت. دسـته‌بندی‌های انجـام شـده از مفهـوم ارزش توسـط ریـگل (A.D1996)، فیلـدن (A.D 2003)، فیلـدن و یوکیلتـو (۱۳۸۲)، رانـدال (A.D 2002)، تراسـبی (A.D 2000)، ولـز (A.D 2009)، حجـت (۱۳۸۰)، حناچـی و پورسـراجیان (۱۳۹۱)، رحیـم زاده (۱۳۸۸) و نـژاد ابراهیمـی (۱۳۹۲) و... در مقـالات و پژوهش‌هـای گوناگـون نشـان‌دهنده‌ی گسـتردگی ایـن مفهـوم در حـوزه مطالعـات معمـاری و شهرسـازی می‌باشـد. در جهـت خوانـش سـریع ایـن دسـته‌بندی‌ها همـه مـوارد در جـدول ۴ قـرار داده شـده اسـت.

جدول ۴- دیدگاه‌های نظریه‌پردازان حوزه مطالعات معماری و شهرسازی در خصوص ارزش

افراد	ارزش‌ها	مفهوم و زیر ارزش‌ها	
آلویس ریگل	**ارزش‌های امروزین**	هنری نسبی/ تازگی/ هنری/ کاربردی	
	ارزش‌های یادبودی	یادبودی موردنظر/ تاریخی/ قدمتی (Reigl,1996A.D)	
برنارد فیلدن	**ارزش‌های احساسی (هیجانی)**	اعجاب/ هویت/ تداوم/ روحانی و نمادین	
	ارزش فرهنگی- تربیتی	اسنادی/ تاریخی/ باستان‌شناختی- قدمت –کمیابی/ زیبایی‌شناختی و نمادین/ معماری/ فضای شهری- محیط طبیعی- بوم‌شناختی / علمی و تکنولوژی	
	ارزش کاربردی	ارزش کارکردی/ ارزش اقتصادی/ ارزش اجتماعی/ ارزش آموزشی/ ارزش قومی و سیاسی (Feilden, 2003A.D)	
راندال ماسون	**ارزش‌های اجتماعی- فرهنگی**	هسته اصلی ارزش‌های حفاظتی که به یک شی، بنا یا مکان ضمیمه شده و حفظ مفهوم آن برای مردم یا گروه‌های اجتماعی، در ارتباط با زیبایی، قدمت، هنر و پیوند آن با افراد یا وقایع مهم و نقش آن در وابستگی فرهنگی می‌باشد. ارزش تاریخی/ ارزش فرهنگی-نمادی/ ارزش اجتماعی/ ارزش روحانی-مذهبی / ارزش زیبایی‌شناسی	
	ارزش‌های اقتصادی	یکی از مهم‌ترین راه‌های شناخت جامعه، ارزیابی و تصمیم‌گیری در مورد ارزش نسبی اشیاء، بناها و مکان‌ها می‌باشد. ارزش کاربردی/ ارزش غیرکاربردی/ ارزش موجودیت/ ارزش اختیاری/ ارزش میراثی (Randall, 2002A.D)	
فیلدن و یوکیلتو	**ارزش‌های فرهنگی**	این ارزش‌ها شخص گرایانه بوده و حدود علاقه مردم را به موضوع، محیط و تفسیر شاخصه‌های فرهنگی طبیعی و توسعه سیاست‌های اجرایی نشان می‌دهد. ارزش هویت/ ارزش فنی یا هنری نسبی/ ارزش نادر بودن	
	ارزش‌های اجتماعی- اقتصادی معاصر	ارزش‌های کاربردی مربوط به جامعه امروزی و زیرساخت‌های سیاسی و اقتصادی- اجتماعی‌اند. ارزش اقتصادی/ ارزش کارکردی/ ارزش آموزشی/ ارزش اجتماعی/ ارزش سیاسی (فیلدن و یوکیلتو، ۱۳۸۲ه.ش)	
Eduardo Rojas	**ارزش‌های اقتصادی**	ارزش‌های کاربردی	ارزش‌های با کاربرد مستقیم (ارزش مصرفی، ارزش غیر مصرفی)، ارزش‌های با کاربرد غیرمستقیم
		ارزش‌های غیرکاربردی	ارزش‌های وجودی، ارزش‌های میراثی، ارزش‌های انسانی
	ارزش‌های اجتماعی- فرهنگی	ارزش زیباشناختی، ارزش معنوی، ارزش اجتماعی، ارزش تاریخی، ارزش نمادین (Eduardo Rojas, 2002, 5)	
Jeremy Wells	**ارزش‌های موضوعی**	ارزش تاریخی ارزش اطلاعاتی/ ارزش هنری/ ارزش یگانگی (ندرت)	
	ارزش‌های تجربی	ارزش قدمت/ ارزش تازگی/ ارزش مکانی/ ارزش الحاقی	
	ارزش‌های اجتماعی- فرهنگی	ارزش نمادین/ ارزش فنی/ ارزش آموزشی/ ارزش تفریحی/ ارزش مذهبی (حسی)/ ارزش کاربردی/ ارزش هویتی/ ارزش‌های الحاقی فرهنگی (wells, 2009A.D)	

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

افراد	ارزش‌ها	مفهوم و زیر ارزش‌ها	
David Throsby	**ارزش زیباشناختی**	زیبایی، چگونگی ترکیب اجزاء	
	ارزش معنوی	ادراک، روشن گری، بصیرت و درون‌بینی	
	ارزش اجتماعی	تعاملات، هویت و احساس آن	
	ارزش تاریخی	ارتباط با گذشته	
	ارزش نمادین	اشیا به‌مثابه منابع انتقال مفاهیم و معانی (Throsby, 2000A.D)	
حناچی و پورسراجیان	**ارزش تاریخی**	ارزش‌های تاریخی حاصل از فرآیند ساخت اثر- ارزش‌های تاریخی تجدیدناپذیر و منحصربه‌فرد	
	ارزش فرهنگی	ارزش اعتقادی/ ارزش هویتی/ ارزش ناشی از قدمت/ ارزش تداوم خاطرات جمعی/ ارزش وحدت در عین تنوع	
	ارزش روز	ارزش اقتصادی و تجاری/ ارزش عملکردی/ ارزش مقطعی (حناچی و پورسراجیان، ۱۳۹۱ه.ش)	
مهدی حجت	**ارزش‌های احساسی**	ارزش‌های زیباشناختی و نمادین، روحانی، اعجاب	
	ارزش‌های تاریخی	ارزش‌های تداوم فرهنگی، هویت، قدمت و ندرت، ارزش‌های معمارانه، محیط شهری، محیط طبیعی	
	ارزش‌های علمی	ارزش‌های بوم‌شناختی، ارزش‌های اسنادی ارزش‌های باستان‌شناختی (حجت، ۱۳۸۰ه.ش)	
محمدرضا رحیم زاده	**ارزش‌های تاریخی**	فرآیند ساخت اثر، تجدید ناپذیر و یگانه	
	ارزش‌های فرهنگی	ارزش‌های اعتقادی، احساسی، هویتی	
	ارزش‌های روز	ارزش‌های اعتقادی، عملکردی، مقطعی (رحیم زاده و نجفی، ۱۳۸۸ه.ش).	
احد نژاد ابراهیمی	**ارزش‌های با ماهیت کاربردی**	ارزش‌های کاربردی به بررسی کالبد بناها و تصویر ذهنی متخصصان و مردم عادی و برداشت‌های آنان و تاریخ می‌پردازد.	
		زیر ارزش: ارزش آموزشی/ ارزش گردشگری/ ارزش اقتصادی/ ارزش فنی-ساختاری/ ارزش تاریخی/ ارزش هنری	
	ارزش‌های با ماهیت معنوی	ارزش‌هایی با جنبه‌های غیرمادی و معنوی که به شناخت انسان و ابعاد جسمانی و روحانی او می‌پردازد.	
		زیر ارزش: ارزش سیاسی/ ارزش اجتماعی/ ارزش عاطفی/ ارزش فرهنگی/ ارزش هویتی (نژاد ابراهیمی، ۱۳۹۲ه.ش).	
عباس زاده و همکاران	**ارزش‌های تاریخی**	ارزش‌ها با رویکرد مفهومی:	کیفیت ایده / کیفیت پدیده (طرح و اجرا)
		ارزش‌ها با رویکرد کالبدی:	اصالت در مصالح / اصالت در طرح / رابطه با بستر طبیعی و فیزیکی / مهارت‌ها.
	ارزش‌های فرهنگی	ارزش‌های اعتقادی:	ارزش دینی/ ارزش معنوی / ارزش سنت‌ها / ارزش نمادین و مذهبی.
		ارزش‌های احساسی:	اعجاب / ارزش هنری /ارزش زیبای شناسی/ندرت/قدمت.
		ارزش‌های هویتی:	هویت اجتماعی – ملی و محلی/ هویت سکونت‌گاه.
	ارزش‌های روز	ارزش علمی-آموزشی / ارزش گردشگری / ارزش اقتصادی / ارزش عملکردی (عباس زاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۴).	

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

افراد	ارزش‌ها	مفهوم و زیر ارزش‌ها
لینچ (۱۳۷۶)	**ارزش‌های نیرومند**	ارزش‌هایی که وابستگی مستقیمی با شکل شهر دارند و می‌توان به‌گونه‌ای عملی به آن‌ها دست یافت و یا در غیر این صورت به دلایل عدم موفقیت پی برد؛
	ارزش‌های آرمانی	ارزش‌هایی قابل بیان و ارزیابی که مرتبط با شکل شهر هستند ولی به دلیل اینکه زیاد جدی گرفته نشده‌اند و تنها پوشش ظاهری بوده‌اند، به ندرت حصول یافته‌اند ازجمله: رفع نیاز به خدمات، تأمین عدالت و برابری، کاهش مهاجرت، تأمین رفاه و آسایش و...؛
	ارزش‌های ضعیف	اهدافی که وابستگی به شکل شهر ندارند و به ندرت تحقق می‌یابند و اگر هم تحقق یابند اطلاعی از آن در دسترس نیست. هدف‌هایی که گاه ابهام‌آمیز و گاه امیدوارکننده وسوسه‌انگیزند، ازجمله: تأمین سلامت روح، افزایش ثبات اجتماعی، افزایش حق انتخاب و تنوع، افزایش قابلیت انعطاف برای آینده و...؛
	ارزش‌های پنهانی	ارزش‌هایی که دارای همان قدرت هدف‌های اول هستند ولی کمتر به‌عنوان یک هدف عمده به آن‌ها نگاه می‌شود ازجمله: حفظ کنترل سیاسی و یا حیثیت، بسط و اشاعه‌ی فرهنگ « پیشرفته»، تسهیل فرآیند مدیریت و برنامه‌ریزی و...؛
	ارزش‌های فراموش شده	ارزش‌هایی که امروزه به کلی به فراموشی سپرده شده‌اند و ارتباط آن‌ها با شکل شهر لااقل در مقیاس وسیع سیاست عمومی؛ مشکوک، غیرعملی و مبهم به نظر می‌رسد. البته لینچ موافق با تئوری‌های خیال‌پردازانه که دارای معایب دیرینه‌ای هستند، نیست

تنوع در ارائه دسته‌بندی گوناگون در این حوزه را می‌توان در واقع نمادی از گستردگی در نوع نگاه دانست. همان‌طور که قبلاً نیز اشاره گردید دسته‌بندی‌های گوناگون این حوزه در واقع نشأت گرفته از **فرهنگ جوامع، نیاز پژوهش و اولویت‌های ذهنی افراد** بوده است و در هر پروژه و یا طرح با توجه به اولویت‌ها و اهداف پروژه می‌تواند تغییر بیابد. اما در حالت کلی اشاره به این مهم ضروری به نظر می‌رسد که نقطه اشتراک تمامی این دسته‌بندی‌ها و تقسیمات توجه به **امر فرهنگ و تأثیر آن در جامعه در بستری تاریخی** می‌باشد. آنچه در شناخت و بررسی ارزش‌ها بسیار مهم و اساسی است، شناخت ارزش‌های نشأت گرفته از فرهنگ‌های متفاوت، نیازهای جامعه موردبررسی به‌عنوان مکانیسم اصلی، وضعیت جامعه، اعتقادات و اولویت‌های ذهنی افراد نسبت به این موضوع که از چه زاویه و نظرگاهی و با چه هدف و برنامه‌های پژوهشی موردبررسی قرار گیرد، است.

۴- بحث و جمع‌بندی (استنتاج ارزش شهر ایرانی- اسلامی از منظر نظریه ادراکات اعتباری)

با ورود واژه ارزش به گنجینه لغات مورد استفاده در حوزه شهرسازی، به تبع آن دسته‌بندی‌های گوناگونی نیز از این واژه عنوان گردید. در میان همه گونه‌بندی‌های ارزشی صورت گرفته می‌توان به این مهم اشاره کرد که ارزش‌ها در شهرسازی به‌طور کلی در دو حالت متصور می‌شوند: ارزش‌های ذاتی و ارزش‌های ابزاری. ارزش‌ها در مطالعات شهرسازی در واقع بیانگر رویدادهایی هستند که در بستر زمان (تاریخ)، حال حاضر و آینده براثر تأثیر می‌گذارد. این امر می‌تواند در بازه‌های زمانی مختلف گونه‌های متنوعی را به تصویر بکشد.

اگرچه ارزش‌ها مفاهیمی نظری هستند، اما در برخی از موارد در کالبد تجسم یافته و قابل درک می‌شوند. میراث معماری و شهرسازی امروزین به یک باره شکل نیافته است، بلکه بر پایه اعتقادات و یک بستر فرهنگی-اجتماعی از سنت‌ها و باورها شکل خاصی بر خود گرفته و با فرم‌هایی خاص به منصه ظهور رسیده است. براساس مطالعات صورت گرفته ارزش‌های میراث معماری و شهرسازی در قالب ارزش‌های تجسم یافته در شهر در سه عنوان جای داده می‌شود: ارزش‌های فرهنگی-تاریخی، ارزش‌های کالبدی و ارزش‌های ادراک محیط پیرامون (Nejad Ebrahimi, 2015: 184).

برای شهر تعاریف و ابعاد گوناگونی بیان شده است. برخی شهر را از دیدگاه جمعیتی برخی از دیدگاه اقتصادی و عملکردهای شهری، برخی از دیدگاه کارکردهای صنعتی، علمی، سیاسی، مدیریتی و داشتن شهرداری و ... حقوق شهروندی بررسی کرده‌اند. ازنظر پاتریس گدس نقشه شهر صرف خطوط منحنی یا راستی نیستند که جای فلان رودخانه یا کوه را معلوم سازد، بلکه خطوط هیروگلیف است که بشریت با آن تاریخ تمدن خود را نگاشته است. هرچه خواندن آن خطوط سخت‌تر باشد به همان درک معانی و مفاهیم آن بیشتر آشکار می‌گردد (پاکزاد، ۱۳۸۹: ۲۴۷). شهرها و میراث شهری نشانه‌هایی

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

آشکار و کالبدی از فرهنگ جوامع هستند. به همین دلیل نمی‌توان آن‌ها را نشانه‌هایی صرفاً کالبدی و سطحی در نظر گرفت. میراث شهری برخاسته از ارزش‌های فرهنگی-اجتماعی نهفته در بستر جامعه است. حفاظت از میراث شهری در بیشتر طرح‌های مداخلاتی براساس چهارچوب کالبدی موجود در بافت می‌باشد. علاوه بر این در این مداخله‌ها بیشتر هدف جایابی امکانات جدید در ساختار قدیمی و کهن بافت‌ها بوده و توجه کمتری و عملاً هیچ توجهی به ارزش‌های ناملموس نظیر فرهنگی و اجتماع صورت نگرفته است.

دین مبین اسلام در عرصه‌های مختلف زندگی انسان دارای اصول و معیارهایی است. بلاشک این معیارها شامل موضوع برنامه‌ریزی و طراحی شهری نیز می‌گردد (مرتضی، ۱۳۸۷: ۷). در مطالعات مرتبط با شهرهای اسلامی، می‌توان در مجموع دو گروه را برای نظریه‌پردازان و صاحب‌نظران این حوزه در نظر گرفت، گروهی موافق این قسم از شهرها بوده و گروهی در نفی آن برآمده‌اند. پس از ورود دین اسلام به سرزمین‌های مختلف تأثیرات متنوعی را به نمایش گذاشت.

ازنظر خانم لیلا علی ابراهیم، متفکر مسلمان، شهرهای اسلامی را باید از طریق قرآن و حدیث تبیین نمود. زیرا بسیاری از آیات قرآن و احادیث بزرگان دین مملو از آموزه‌ها و دستورهایی است که بر روابط اجتماعی بین افراد و نیز رابطه افراد با محیط اجتماعی تأکید کرده‌اند که به‌کارگیری این آموزه‌ها در تدوین نظام‌نامه و الگوهای رفتاری، مدل متمایزی از شهرنشینی را پیش روی ما قرار می‌دهد. به نظر وی شهر اسلامی یک نسخه عالی است که تاکنون دست‌نیافتنی بوده است (ربانی، ۱۳۸۵؛ بیات، ۱۳۹۳).

نقی زاده نیز اذعان دارد که برای ظهور شهر اسلامی، همانند ظهور هر شهری، انطباق و همپوشانی سه "فضا" یا سه عنصر، به‌عنوان "ارکان" آن ضرورت دارد. این سه فضا عبارتند از: فضای فکری، فضای عملی و فضای کالبدی. در حقیقت شهر اسلامی فقط کالبد نیست و علاوه بر "کالبد" دو مقوله مهم دیگر نیز در تعریف شهر اسلامی و تجلّی آن ایفای نقش می‌کنند. اصلی‌ترین عنصر، انسان (مؤمن) است که البته مهم‌ترین مقوله مربوط به او نیز وجه فکری یا به عبارتی وجه ایمانی اوست. عنصر بعدی "قوانین" حاکم بر شهر و بر همه روابطی است که بین انسان‌ها (اعم از مدیر شهر و اهل شهر) و طبیعت و آثار انسانی حاکم‌اند. عمل و رفتار مسلمانان (اهل شهر اعم از مدیران یا شهروندان) در این فضا شکل می‌گیرد. عنصر سوم "کالبد شهر می‌باشد که متأثر از دو عامل دیگر به اضافه شرایط خاص محیطی، اقتصادی، فنی، علمی و هنری است (نقی زاده، ۱۳۸۹: ۶).

علامه طباطبایی نیز در تعریف شهر و جامعه اسلامی ویژگی‌ها، شاخصه و ارزش‌های آن مطالب مهم و قابل توجهی را مطرح کرده است. ازنظر علامه شهر و جامعه اسلامی واجد یک نظم فطری بوده و قوانینی از جنس موضوعات ثابت و متغیر بر آن سایه افکنده است. انسان نیز به‌مثابه یک موجود اجتماعی نیازمند زندگی در چنین شهر و جامعه اسلامی می‌باشد (طباطبایی، ۱۳۸۷). از تعاریف آورده شده توسط علامه می‌توان به این مهم نیز اشاره نمود که ارزش‌هایی نظیر ارزش اجتماعی، ارزش عدالت، ارزش باور توحیدی وحدت به دفعات در نوشته‌های وی آمده است.

بسیم سلیم حکیم نیز در تعریف شهر اسلامی آورده است که مورفولوژی شهرهای اسلامی متأثر از دستورات و قوانین فراگیر اسلام در ابعاد اجتماعی، سیاسی و اقتصادی اسلامی است (حکیم، ۱۳۸۱). نجم الدین بمات "شهر اسلامی را جامعه‌ای متحد و گرم قلمداد می‌کند که تفکر توحیدی و باور الهی در آن بارزترین نمود است" (بمات، ۱۳۸۷). این تعریف از جایگاه ویژه ارزش توحیدی و خدامحوری در شهر اسلامی سخن می‌گوید که بسیار مهم و کلیدی است.

خالدیان و همکاران (۱۳۹۳) درخصوص شهر اسلامی به این مهم اشاره نموده‌اند: «شریعت و احکام اسلامی برای رشد انسان- شهر اسلامی ماهیت فرهنگی و اجتماعی دارد و عناصر کالبدی شهر در خدمت نظم اجتماعی؛ ساخت اجتماعی، سایر ابعاد شهری را معنادار می‌نماید» (خالدیان، ۱۳۹۳). به عبارتی می‌توان دین اسلام را دینی شهری-مدنی خطاب نمود که تمدن سازی نیز نموده است. شهرهای اسلامی نیز به تأثی از فرهنگ این دین و سنت‌های آن به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم و یا عینی و غیرعینی به ساختار خود شکل داده‌اند.

آنچه که نظریات مختلف پیرامون مفهوم شهر اسلامی برمی‌آید می‌توان به این موارد اشاره نمود: ۱) مهم‌ترین اصل و ارزش که در تمامی تعاریف شهر اسلامی بدان اشاره شده است، **ارزش باور توحیدی وحدت** می‌باشد که مهم‌ترین پایه بوده و به نوعی ساختار شهر اسلامی بر پایه آن بنانهاده شده است. ۲) **قوانینی**

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

کـه منتـج از اصـول و احـکام ثابـت می‌باشـند، در حقیقـت بـه سـاختار شـهر اسـلامی نظـم می‌دهـد و آن را کنتـرل می‌کنـد.

عناصـر و مفاهیـم موجـود در شـهر کـه تذکردهنـده انسـان بـه اصـول و ارزش‌هـا باشـند، به‌طـور کوتـاه متشـکل از دو گـروه طبیعـی (آیـات الهـی) و انسـان سـاخته (سـمبل‌ها و نشـانه‌ها) هسـتند. منظـور از سـمبل‌ها و نشـانه‌ها، شـکل‌ها و آن دسـته از عناصـر شـهری و اجـزای معماری‌انـد کـه در طـول تاریـخ بـرای اکثریـت آحـاد جامعـه معنـا و مفهومـی به‌ویـژه معنـوی و روحانـی خـاص خـود را دارنـد؛ مثـل سـیمای یـک عنصـر شـهری همچـون مسـجد یـا حسـینیه، همجـواری برخـی عناصـر شـهری در یـک مجموعـه مثـل مسـجد، بـازار، مدرسـه و ... یـا شـکل‌هایی چـون گنبـد و قـوس یـا طرح‌هایـی چـون طرح‌هـای اسـلیمی و یـا حتـی رنگ‌هـا و بی‌رنگی‌هایـی در شـهر کـه می‌تواننـد ارزش‌هایـی را بـرای مـردم یـادآوری نماینـد (نقـی زاده، ۱۳۷۷: ۷۸). در متـون و منابـع بسـیاری در خصـوص ارزش‌هـای شـهر ایرانی-اسـلامی سـخن رانـده شـده و مؤلفه‌هـای مسـتخرج از منابـع معتبـر دینـی، آیـات و روایـات و نمودهـای موجـود در شـهرهای پیشـین ارائـه گردیـده اسـت.

بورکهـارت (۱۳۴۶) در پژوهـش خـود ارزش‌هـای شـهر ایرانی-اسـلامی را در شـش محوریـت مطـرح می‌کنـد: **عـدل، شـأن انسـانی، هویـت، زیبایـی، تذکـر وحـدت.** مقـام معظـم رهبـری نیـز در سـخنرانی خـود در سـال ۱۳۷۸ مختصـات شـهر ایرانی-اسـلامی را مشـتمل بـر پنـج دسـته عنـوان می‌کنـد. ایـن دسـته‌ها عبارتنـد از: **عدالـت در تقسـیم خدمـات شـهری، تأمیـن آرامـش روحـی و امنیـت معنـوی، ظهـور و اعتـلای مظاهر اسـلامی و انقلابـی، عمـران و آبـادی و زیبایـی، حفـظ طبیعـت و صفـای معنـوی.**

در بخش‌هـای پیشـین اقسـام اعتباریـات عمومـی نیـز بررسـی و بـا توجـه بـه آن‌هـا، مبانـی و مصادیـق مطالعـه شـهری تبییـن شـد. در تعریـف علامـه از موضـوع ارزش‌هـا، وی از اصـول صحبـت می‌نمایـد کـه ایـن اصـول نیـز در پژوهـش حاضـر تدقیـق گردیـد. ایـن مبانـی مطالعـه شـهری و اصـول ثابـت در اسـتنتاج ارزش‌هـای شـهر ایرانی-اسـلامی راهگشـا خواهـد بـود. اقسـام اعتباریـات عمومـی در نظریـه ادراکات اعتبـاری علامـه طباطبایـی در دو دسـته: اعتباریـات عمومـی پیـش از اجتمـاع و اعتباریـات عمـوی پـس از اجتمـاع قـرار داده می‌شـود. **اعتباریـات عمومـی پیـش از اجتمـاع** مشـتمل بـر: **اصـل وجـوب، اصـل حسـن و قبـح، اصـل آسـان‌تر و سـبک‌تر، اصـل اسـتخدام و اجتمـاع، اصـل فایـده و غایـت در عمـل و نهایتـا اصـل اعتبـار عمومـی تغییـر اعتبـار**؛ و **اعتباریـات عمومـی پـس از اجتمـاع** نیـز مشـتمل بـر: **اصـل ملک، اصـل کلام-سـخن، اصـل ریاسـت و مرئوسـیت، اصـل امرونهـی و اصـل تسـاوی طرفیـن** می‌باشـد. از سـویی دیگـر اصـول ثابتـی کـه علامـه در تبییـن و تدقیـق موضـوع ارزش‌هـا ارائـه می‌کنـد نیـز در چهـار محوریـت قـرار داده می‌شـود: **حقـوق خداونـد، حقـوق نفـس، حقـوق سـایر انسـان‌ها و حقـوق خلقـت زیسـت‌محیطی.** از کنـار هـم قـرار گرفتـن اقسـام اعتباریـات عمومـی و اصـول ثابـت، مبانـی مطالعـه شـهری اسـتنتاج شـد. ایـن مبانـی پنجگانـه مطالعـه شـهری عبارتنـد از: **خدامحـوری در تمامـی وجـوه شـهری، وجـود اصالـت در جامعـه، نیـاز انسـان بـه حضـور در جامعـه و ارتبـاط بـا آن، وجـود ارتبـاط انسـان بـا طبیعـت (جهان-خلقـت) و منزلـت ادراکی-قداسـت انسـان.** مبانـی مطالعـه شـهری اسـتنتاج شـده از اقسـام اعتباریـات عمومـی نظریـه ادراکات اعتبـاری علامـه طباطبایـی و اصـول ثابـت وی، پایـه و اسـاس اسـتنتاج ارزش‌هـای شـهر ایرانی-اسـلامی می‌باشـد. هـر مصـداق خـود زمانـی کـه در قالـب و بسـتر شـهر ایرانـی-اسـلامی می‌نشـیند ارزش‌هایـی را نمایـش می‌دهـد کـه ایـن ارزش‌هـا، **ارزش‌هـای شـهر ایرانی-اسـلامی در شـرایط مطلـوب شـهر** اسـت.

اولیـن مبانـی و مصـداق مطالعـه شـهری خدامحـوری در تمامـی وجـوه شـهری اسـت. خدامحـوری و خداباوری ازجملـه موضوعـات مهـم و کلیـدی اسـت کـه محوریـت بنیادیـن مکاتـب و روش‌هـای فلسـفی خاصـه نظریـه ادراکات اعتبـاری می‌باشـد. زمانـی کـه ایـن مصـداق در شـهر و جامعـه انسـانی مطـرح می‌شـود، خـود منشـأ **ارزش بـاور توحیـدی وحـدت** می‌شـود کـه اصلی‌تریـن نمـود در ظاهـر و باطـن شـهر اسلامی-ایرانیسـت. ایـن ارزش بـه معنـای محـور بـودن خداباوری در تمـام وجـوه شـهری می‌باشـد. وجـود اصالـت در جامعـه نیـز از دیگـر مبانـی و مصادیـق مطالعـه شـهری اسـت کـه در قالـب شـهری، جامعـه را مرکـب جمعـی و حقیقـی قلمـداد می‌کنـد و ارزش‌هایـی نظیـر **ارزش عدالـت و توزیـع منافـع، ارزش امنیـت و مصالـح جمعـی** را معرفـی می‌نمایـد. تأمیـن عدالـت و امنیـت نیـز ازجملـه مهم‌تریـن ارزش‌هـا در شـهر ایرانی-اسـلامی اسـت. همان‌گونـه کـه امـام علـی (ع) شـهری کـه در آن امنیـت فراهـم نباشـد را بدتریـن شـهرها خطـاب می‌نمایـد. ارزش سـوم منتـج از مبانـی و مصـداق مطالعـه شـهری اصالـت

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

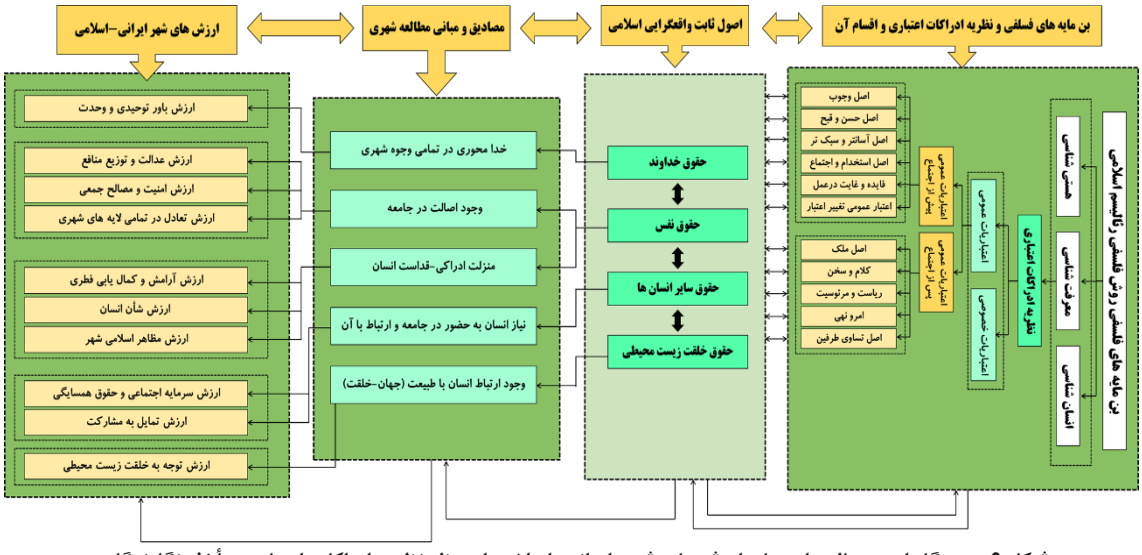
جامعه شهری که شامل رویدادها و پدیده‌های شهری است، **ارزش تعادل در تمامی سطوح و لایه‌های شهری** می‌باشد. این ارزش به معنای توجه به تمامی جوانب در ساختار شهر و جلوگیری از سطحی‌نگری می‌باشد. تأکید ویژه بر بررسی لایه‌های مختلف شهری و رعایت اصل تعادل ازجمله تأکیدات اساسی در مباحث ادراکات اعتباری است.

مبانی و دلالت بعدی تمایل انسان به حضور در جامعه است. همان‌طور که در اصل استخدام و اجتماع و نتایج آن آورده شد، انسان موجود مدنی بالطبع بوده که تمایل به ارتباط با محیط و افراد پیرامون دارد. این تمایل به حضور انسان در جامعه **ارزش‌هایی نظیر ارزش تمایل به مشارکت، ارزش سرمایه اجتماعی و حقوق همسایگی** را مطرح می‌نماید.

مصداق دیگر، تمایل انسان به تعامل با طبیعت است که این مهم نیز **ارزش توجه به خلقت زیست‌محیطی** را در میان ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی قرار می‌دهد. منزلت ادراکی-قداست انسان نیز جزء مبانی و مصداق مطالعه شهری براساس نظریه ادراکات اعتباری می‌باشد. این مصداق مطالعه شهری نیز در بستر شهری، ارزش‌هایی نظیر **ارزش آرامش و کمال یابی فطری، ارزش شأن انسان و ارزش مظاهر اسلامی** شهر را ارائه می‌کند. منظور از مظاهر اسلامی در شهر در واقع نمودها و مصادیق در کالبد و فضای شهر است. که هرلحظه انسان را به یادآوری و تذکر سوق می‌دهد.

این ارزش‌ها در قالب ده ارزش شهر ایرانی-اسلامی از منظر واقع‌گرایی اسلامی (نظریه ادراکات اعتباری) می‌باشد. ذکر این مهم نیز ضروری است که مبانی و مفاهیم منجر به شکل‌گیری و ارائه اصول شده و مصادیق نیز شاخص‌ها را تبیین و تدقیق می‌نماید. این امر در شکل زیر نیز که فرآیند استحصال و استنتاج ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی را نشان می‌دهد، رعایت شده است. به عبارتی دیگر مبانی و مفاهیم نظریه ادراکات اعتباری در درون خود پایبندی به اصول ثابت را مطرح می‌نماید. با توجه به اقسام اعتباریات عمومی نظریه ادراکات اعتباری و اصول ثابت، مبانی و مصادیق پنج‌گانه مطالعه شهری تبیین شده و ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی استنتاج شده است. شکل ۶ دستگاه استحصال و استنتاج ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی را نشان می‌دهد.

اولین گونه ارزشی اشاره شده، **ارزش باور توحیدی وحدت** می‌باشد. این موضوع در سوره آل‌عمران آیه ۱۰۳ اشاره به آن شده است: «و همگی به ریسمان خدا (قرآن و اسلام و هرگونه وسیله ارتباط دیگر) چنگ زنید و پراکنده نشوید! و نعمت (بزرگ) خدا را بر خود، به یاد آرید که چگونه دشمن یکدیگر بودید و او میان دل‌های شما، الفت ایجاد کرد و به برکت نعمت او، برادر شدید! و شما بر لب حفره‌ای از آتش بودید، خدا شما را از آن نجات داد؛ این چنین، خداوند آیات خود را برای شما آشکار می‌سازد، شاید هدایت شوید» (اراکی، ۱۳۹۷). این ارزش شهر ایرانی-اسلامی را می‌توان منتج از احکام و قوانین الهی دانست که اصلی‌ترین رکن در شهرهای ایرانی-اسلامی می‌باشد.

شکل ۶- دستگاه استحصال و استنتاج ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی از منظر نظریه ادراکات اعتباری، مأخذ: نگارندگان.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

در رابطه با **ارزش عدالت و توزیع منافع** نیز آیات و روایات بسیاری را می‌توان موردتوجه قرار داد. در سوره حجرات آیه ۹ به موضوع عدالت اشاره می‌کند: «و اگر دو طایفه از مؤمنان با هم بجنگند میان آن دو را اصلاح دهید و اگر [باز] یکی از آن دو بر دیگری تعدی کرد با آن [طایفه‌ای] که تعدی می‌کند بجنگید تا به فرمان خدا بازگردد پس اگر بازگشت میان آن‌ها را دادگرانه سازش دهید و عدالت کنید که خدا دادگران را دوست می‌دارد».

یکی دیگر از ارزش‌های تبیین شده در این پژوهش **ارزش امنیت و مصالح جمعی** می‌باشد. این ارزش در شهر و مجموعه‌های شهری و خاصه ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی بسیار مهم و تعیین‌کننده می‌باشد. در سوره بقره آیه ۱۲۶ «و چون ابراهیم گفت پروردگارا این [سرزمین] را شهری امن گردان و مردمش را هر کس از آنان که به خدا و روز بازپسین ایمان بیاورد از فرآورده‌ها روزی‌بخش فرمود و[لی] هر کس کفر بورزد اندکی برخوردارش می‌کنم سپس او را با خواری به سوی عذاب آتش [دوزخ] می‌کشانم و چه بد سرانجامی است» به این موضوع اشاره شده است. ارزش امنیت و عدالت را می‌توان برآمده از احکام و قوانین الهی، احکام و قوانین نفس و احکام و قوانین سایر انسان‌ها قلمداد نمود. به بیانی دیگر موضوع عدالت و امنیت هم از حقوق خداوند بوده و هم خود انسان بدان نیاز مبرم داشته و هم انسان در رویداد حضورش در کنار سایر انسان‌ها به آن نیاز خواهد داشت.

در قرآن کریم سوره بقره آیه ۱۴۳ آمده است: « و همان‌گونه [که شما را به راه راست هدایت کردیم] شما را امتی میانه [و معتدل و پیراسته از افراط و تفریط] قرار دادیم تا [در ایمان، عمل، درستی و راستی] بر مردم گواه باشید و پیامبر هم گواه بر شما باشد. و ما قبله‌ای را که بر آن بودی فقط به خاطر این قرار دادیم تا کسانی که از پیامبر پیروی می‌کنند از کسانی که از اسلام و اطاعت پیامبر برمی‌گردند [و متعصبانه به قبله پیش از کعبه می‌مانند] معلوم و مشخص کنیم؛ گر چه این حکم جز بر کسانی که خدا هدایتشان کرده گران و دشوار بود. و خدا بر آن نیست که ایمان شما را تباه کند؛ زیرا خدا به همه مردم رئوف و مهربان است»؛ این مهم نیز در مصداق **ارزش تعادل** خاصه در پژوهش حاضر در لایه‌های شهری است.

ارزش تمایل به مشارکت پنجمین گونه ارزشی استنتاج شده است. در آیه ۳۸ سوره شوری آورده شده است: « و کسانی که [ندای] پروردگارشان را پاسخ [مثبت] داده و نماز برپا کرده‌اند و کارشان در میانشان مشورت است و از آنچه روزیشان داده‌ایم انفاق می‌کنند»؛ و یا در امام علی (ع) می‌فرمایند: «درخواست همکاری برای برپا کردن حق، نشانه دیانت و امانت [داری] است[1]» تأکید ویژه بر امر مشارکت را به منصه ظهور می‌رسانند و بر آن گواه هستند.

در قرآن کریم سوره نساء آیه ۳۶ بر اهمیت ویژه حقوق همسایگی-شهروندی اشاره شده است؛ «و خدا را بپرستید و چیزی را با او شریک مگردانید و به پدر و مادر احسان کنید و درباره خویشاوندان و یتیمان و مستمندان و همسایه خویش و همسایه بیگانه و همنشین و در راه مانده و بردگان خود [نیکی کنید] که خدا کسی را که متکبر و فخرفروش است دوست نمی‌دارد». این موضوع به **ارزش سرمایه اجتماعی و حقوق همسایگی-شهروندی** که ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی از منظر واقع‌گرایی اسلامی است، اشاره می‌نماید. ارزش بعدی **ارزش توجه به خلقت محیط‌زیست** می‌باشد. که در کتاب نهج‌الفصاحه «تحفّظوا من الأرض فإنّها أمّکم (نهج الفصاحه/ ۴۹۹)» این موضوع مورد اشاره قرار گرفته است.

ارزش آرامش و کمال یابی فطری در قرآن کریم و احادیث متعددی مطرح شده است. اینکه تمامی موجودات و ذرات در پی کمال هستند و حال انسان نیز از این قافله عقب نمانده و در پی کمال در حال گام برداشتن است. این کمال در مظروفی تحت عنوان شهر در حال شکل‌گیری است و به عبارتی دیگر شهرها بستر کمال انسان هستند. آیه ۱۱ سوره فصلت و آیه ۳ سوره ملک نیز کمال یابی فطری انسان را مطرح می‌کنند.

قرآن کریم اشارات فراوانی به مقام انسان دارد و محیط مصنوع نیز باید به‌طور پیوسته بر مقام انسان تأکید کند و عاری از انحطاط و تحقیر باشد. در محیط عواملی که متضاد با شأن انسان هستند باید حذف شوند و کلیه مصنوعات در رشد و تعالی انسانی به کار روند. بدین ترتیب ابعاد و تناسب فضاهای متشکّله در شهر مسلمانان فشاری را بر انسان تحمیل نمی‌کند و القاکننده آرامش، تعادل و توازن است. برای مثال انسان در هنگام حرکت در بافت‌های تاریخی احساس آرامش دارد و این حس آرامش را باید در معابر عمومی و فضاهای شهری نیز

۱- عیون الحکم والمواعظ، ح ۵۵۶۳.

فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

داشته باشد (بورکهارت، ۱۳۴۶) و (توکلی و همکاران، ۱۳۹۶). این مهم نیز مصداقی در باب **ارزش شأن انسان** در میان ده گونه ارزشی استنتاج شده می‌باشد.

مظاهر اسلامی نیز یکی از ده گونه ارزشی در شهرهای ایرانی-اسلامی می‌باشد. در این نوع ارزش توجه به نمودهای توحیدی دین مبین اسلام و احکام و اصول آن در فضا، کالبد و کارکرد شهر مطرح می‌باشد. به عبارتی دیگر در ساده‌ترین مثال می‌توان به وجود کالبد و کارکردی تحت عنوان مسجد اشاره نمود که مظهر باور توحیدی وحدت در جامعه اسلامی می‌باشد.

۵- نتیجه‌گیری

شهرها به‌عنوان مهم‌ترین دستاورد تلاش‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی انسان مطرح می‌شوند. به عبارتی دیگر، شهر، غنی‌ترین مکانی است که در گستره‌اش می‌توان به نشانه‌ها و موجودیت‌هایی دست یافت که محتوای تجربه‌های انسان‌ها را می‌نمایانند. حوزه ارزش خاصه ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی، از موضوعات بسیار مهم و کلیدی در عصر حاضر می‌باشد. این واژه در حوزه‌های مختلفی واردشده و در هر حوزه با توجه به نیاز، تعریف و دسته‌بندی خاصی از آن صورت گرفته است. در پژوهش حاضر نیز با توجه به رویکرد نظری پژوهش که روش فلسفی واقع‌گرایی اسلامی و نظریه پژوهش نظریه ادراکات اعتباری می‌باشد، بر پایه نظریه ادراکات اعتباری و اقسام اعتباری عمومی پیش از اجتماع و پس از اجتماع و همچنین اصول ثابت رئالیسم اسلامی، مبانی و مصادیق مطالعه شهر تبیین شده است و براساس مبانی مطالعه شهر، ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی استنتاج شده است. نظریه ادراکات اعتباری از منظر اعتباریات عمومی بر دو قسم تبیین می‌شود: اعتباریات عمومی پیش از اجتماع و اعتباریات عمومی پس از اجتماع. اعتباریات عمومی پیش از اجتماع شامل شش اصل: اصل وجوب، اصل حسن و قبح، اصل آسان‌تر و سبک‌تر، اصل استخدام و اجتماع، اصل فایده و غایت در عمل و اصل اعتبار عمومی تغییر اعتبار و اعتباریات عمومی پس از اجتماع نیز مشتمل بر پنج اصل: اصل ملک، اصل کلام-سخن، اصل ریاست و مرئوسیت، اصل امرونهی و اصل تساوی طرفین می‌باشند. از طرفی دیگر علامه طباطبایی در صحبت از موضوع ارزش‌ها آن‌ها را ملزم به رعایت اصول می‌کند و به زعم مطهری این اصول ثابت که ارزش‌ها ملزم به رعایت آن‌ها هستند شامل: حقوق الهی، حقوق نفس، حقوق سایر انسان‌ها و حقوق خلقت زیست‌محیطی می‌باشد.

با توجه به مبانی و بن‌مایه‌های فلسفی روش فلسفی رئالیسم اسلامی خاصه نظریه ادراکات اعتباری و اصول مستخرج از آن، مبانی و مصادیق مطالعه شهری آورده شده است. این مبانی نیز با توجه به تعاریف مختلف از اقسام اعتباریات عمومی در نظریه ادراکات اعتباری و اصول آن استنتاج شده است. مصادیق و مبانی پنج‌گانه مطالعه شهری در پژوهش حاضر تحت عناوین: **خدامحوری در تمامی جنبه‌ها وجوه شهری، وجود اصالت در جامعه، نیاز انسان به حضور در جامعه و ارتباط با آن، وجود ارتباط انسان با طبیعت (جهان-خلقت) و منزلت ادراکی-قداست انسان** ارائه شده است. مبانی و مصادیق مطالعه شهری نیز منجر به استنتاج ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی می‌گردد. به عبارتی دیگر این مبانی و مصادیق مطالعه شهری، زمانی که در بستر شهری واقع می‌شوند، نمود ارزشی پیدا می‌کنند. از این روی ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی با توجه به روش فلسفی واقع‌گرایی اسلامی خاصه نظریه ادراکات اعتباری، اصول ثابت شامل: **ارزش باور توحیدی وحدت، ارزش عدالت و توزیع منافع، ارزش امنیت و مصالح جمعی، ارزش تعادل در تمامی لایه‌های شهری، ارزش تمایل به مشارکت، ارزش سرمایه اجتماعی و حقوق همسایگی-شهروندی، ارزش توجه به خلقت زیست‌محیطی، ارزش آرامش و کمال یابی فطری، ارزش شأن انسان و ارزش مظاهر اسلامی شهر**. این ارزش‌های ده‌گانه شهر ایرانی-اسلامی، منتج از رویکرد نظری پژوهش و نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی است. توجه به زمینه و فرهنگ در بررسی ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی ازجمله نیازهای اساسی در تبیین این موضوع و از نوآوری‌های پژوهش حاضر می‌باشد که با بهره‌گیری از نظریه ادراکات اعتباری، سعی در ارائه ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی داشته و در این مسیر از دو فیلتر (اصول و حقوق ثابت و مبانی مطالعه شهری) در راستای انتقال مباحث فلسفی به مباحث شهری استفاده شده است. امید است با توجه و تأکید بیش از پیش بر مبانی زمینه‌ای در مطالعات خاصه در پژوهش‌های شهری، بتوان در راستای اتخاذ تصمیمات صحیح و کارا گام‌های مؤثری برداشت.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]

منابع و مآخذ:

۱- باقری، خسرو (۱۳۸۲): درآمدی بر فلسفه آموزش‌وپرورش جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۴، ص ۴۸-۹.
۲- بورکهارت، تیتوس (۱۳۴۶): روح هنر اسلامی، ترجمه حسین نصر، هنر و مردم، شماره ۵۵، بهار.
۳- پورحسن، قاسم (۱۳۹۲): اعتباریات اجتماعی و نتایج معرفتی آن؛ بازخوانی دیدگاه علامه طباطبایی، نشریه حکمت و فلسفه، سال نهم، شماره چهاردهم، صص ۷۰-۴۷.
۴- توکلی نیا، جمیله و صرافی، مظفر و دستواره، فرشته (۱۳۹۶): تحلیل تطبیقی رهیافت‌های مرتبط با شهر ایرانی-اسلامی، نشریه مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، شماره ۲۸، صص ۲۰-۵.
۵- حجت، مهدی (۱۳۸۱): میراث فرهنگی در ایران سیاست‌ها برای یک کشور اسلامی. انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور (معاونت معرفی و آموزش).
۶- حناچی، پیروز و محمود پورسراجیان (۱۳۹۱): احیای بافت تاریخی با رویکرد مشارکت. تهران: دانشگاه تهران.
۷- رحیم زاده، محمدرضا و نجفی، مهنام (۱۳۸۸): جایگاه درک ارزش‌های ماهوی اثر تاریخی در روند احیای آن، نخستین همایش ملی شناخت و معرفی مزیت‌ها و ظرفیت‌های احیا و بهره‌برداری از اماکن تاریخی و فرهنگی، تهران.
۸- طباطبایی، سیدمحمد حسین (۱۳۵۰): اصول فلسفه و روش رئالیسم، مقدمه و پاورقی مطهری، جلد دوم، چاپ اول، قم: دارالعلم.
۹- طباطبایی، سیدمحمد حسین و مطهری، مرتضی (۱۳۶۸): اصول فلسفه جلد دوم، انتشارات صدرا: تهران.
۱۰- طباطبایی، سیدمحمد حسین (۱۳۷۵): ترجمه و تفسیر المیزان، محمدباقر موسوی همدانی، جلد سوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۱۱- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۸۷): اصول فلسفه و روش رئالیسم، به کوشش سیدهادی خسروی، قم: انتشارات بوستان کتاب.
۱۲- طباطبایی، سیدمحمد حسین (بیتا): اصول فلسفه و روش رئالیسم،مقدمه‌وپاورقی‌مطهری،شرکت‌سهامی‌عام،بیجا.
۱۳- عباس زاده، مظفر و محمد مرادی، اصغر و امیرکبیریان، آتس سا و آیشم، معصومه و سلطان احمدی، الناز (۱۳۹۶): ارائه مدل ارزش مبنا به جهت کاربست ارزش‌های میراث معماری در اتخاذ شیوه‌های حفاظت، نشریه مرمت و معماری ایران، پذیرش شده در دست چاپ.
۱۴- فیلدن، برنارد و یوکا یوکیلتو (۱۳۸۲): ارزش‌گذاری به‌منظور حفاظت، ترجمه بهرام معلمی، مجله هفت شهر، سال چهارم، شماره ۱۲و ۱۳.
۱۵- مرتضی، هشام (۱۳۸۷): اصول سنتی ساخت‌وساز در اسلام، ترجمه ابوالفضل مشکینی و کیومرث حبیبی، تهران: انتشارات مرکز مطالعاتی تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
۱۶- مصلح، علی‌اصغر (۱۳۹۲): ادراکات اعتباری علامه طباطبایی و فلسفه فرهنگ، تهران: موسسه فرهنگی پگاه روزگار نو.
۱۷- مطهری، م (۱۳۶۲): جهان‌بینی توحیدی، تهران، صدرا.
۱۸- مولایی، اصغر (۱۳۹۶): تبیین نظم و پیچیدگی شهر از منظر واقع‌گرایی اسلامی (نمونه موردی: بازار شهر تبریز)، رساله دکتری شهرسازی اسلامی، استاد راهنما: دکتر محمدتقی پیربابایی، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
۱۹- نژاد ابراهیمی، احد و محمدرضا پور جعفر و مجتبی انصاری و پیروز حناچی (۱۳۹۲): ارزش و ارتباط آن با رویکرد مداخله در آثار فرهنگی-تاریخی. دو فصلنامه علمی-پژوهشی مرمت و معماری ایران ۶(۳): ۷۹-۹۸.
۲۰- نقی زاده، محمد (۱۳۷۷): سیمای مدینه منتظران، دومین اجلاس دوسالانه بررسی وجودی حضرت مهدی (عج)، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.
۲۱- نقی زاده، محمد (۱۳۸۹): تأملی در چیستی شهر اسلامی، مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، شماره ۱، صص ۱۴-۱.
۲۲- هاشمی، حمیدرضا (۱۳۸۷): نظریه ادراکات اعتباری و نتایج علمی و عملی آن، نشریه پژوهش‌های فلسفی، شماره ۲۰۵، صص ۱۵۶-۱۲۵.

1- Feilden, B.2003. Conservation of historic buildings, Butterworths & co (publishers) Ltd, London.
2- Nejad Ebrahimi, Ahad.2015. Effective Urban Values on conservation of historical contexts: The case of Isfahan-Iran, Archnet-iajr, volume9, Issue 1,181-197.
3- Randall, M.2002. Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices. Assessing the values of cultural heritage. Page 5-30.
4- Riegl, A 1996. The modern cult of monuments: It's character and it's origin. In N. Price et al(eds), Historical and philosophical issues in the conse rvation of cultural heritage. Los Angeles: The Getty Conservation Institute.
5- Rojas, Eduardo. 2002. Urban Heritage Conservation in Latin America and the Caribbean A Task for All Social Actors, Inter-American Development Bank Washington, D.C. Sustainable Development Department Technical Papers Series.
6- Throsby, D.2000. Economic and cultural value in the work of creative artists. In Marta de la Torre et.al (editor): Values and heritage conservation (p31-26). Los Angeles: Getty conservation institute.
7- Wells, J.2009. Historic Preservation Challenges to Collaboration with Other Disciplines, The Ethical Design od places.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۲ . بهار ۱۴۰۰
Urban managment
No.62 Spring 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-06]